

חיוב 'השבת אבידה'

פרק א כללי מצות 'השבת אבידה'

פתיחה

א. 'לא תרצה את שור אֶחָיד או את שֵׂיו נְדָחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הֲשִׁיבָם לְאֶחָיד. וְאִם לֹא קָרֹב אֶחָיד אֵלָיְךָ וְלֹא יִדְעֶנּוּ וְאֶסְפְּתוּ אֶל תַּוּךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמּוֹרוֹ וְגו' אֲשֶׁר תִּאָּבֵד מִפִּנּוֹ וּמִצֹּאֲתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם [דברים כב א-ג], הרי זו מצות עשה להשיב אבידה, ואזהרת לא תעשה שלא להתעלם מההשבה¹, ומזה למדנו עגכעגכעגכעגכע² שיש חיוב להשיב בין³ כשיודע מיהו המאבד, ובין כשעליו לברר מיהו המאבד, וכמו שיבאר⁴.

אבידה שיודע מיהו המאבד

ב. המוצא חפץ שיודע ממי אבד, [כגון שראה את החפץ נופל מחבור⁵, או שמצא חפץ שכתוב עליו שם בעליו⁶, או שמכיר את בעל החפץ, וכן באופנים נוספים שיודע של מי החפץ⁷], מחוייב להודיע⁸ למאבד שיבוא לקחתו⁹, בין אם יש סימן בחפץ או במקומו¹⁰ ובין אם אין בו סימן¹¹. [ועיין בהערה¹². ויש לדון איך הדין בחפץ העתיד להימצא על ידי בעליו לאחר זמן¹³].

1. עיין רמב"ם [סה"מ מ"ד ר"ל ר"ט, והל"ג פ"א ה"א], רס"ג [ל"ת קכא ועשה כו], סמ"ג [עשין עד, לאוין קנט], סמ"ק [מצוה עו ומצוה רנב], יראים [סימן קסח וסימן רט] חינוך [מצוה תקלח-תקלט], חרדים [פרק טז אות כז, ופרק כט אות כג] וטור ושו"ע [סימן רנט סעיף א], ועיין להלן פרק ג בפרטי הדינים במצות ההשבה והאיסור להתעלם. ולהלן ב'עומקה של הלכה' סימן קל אם עשה ד'השב תשיבם' מתחדש בכל רגע שאינו משיב. (ואמנם היראים [סימן רז] מנהג לאו נוסף ד'לא תרצה את שור אֶחָיד וגו' וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם', וכן מבואר בבה"ג ובאזהרות לר"א הזקן, וכמו שהביא הגר"י פ' פערלא [על הרס"ג ל"ת קכא], וכן מדוייק בספרי [פרשת כי תצא, פיסקא רכב-רכז, וכמו שציין הגר"י פ' שם, אך הרמב"ם [סה"מ, ל"ת רסט] כתב על זה דשני לאוין אלו אינם אלא אזהרה אחת שהוכפלה], ופירש הגר"י פ' פערלא [שם, ע"פ דברי היראים] דס"ל שנאמרו בזה שתי אזהרות, חדא לאבידת בעלי חיים, ואזהרה נוספת לאבידת שאר דברים שאינם בעלי חיים. [ועי"ש בהגר"י פ' עוד נפק"מ בין שתי האזהרות, דלאו ד'לא תראה', כיון דכתיב בסיפא דהך קרא 'השב תשיבם', גלי לן קרא שאינו עובר בלאו זה אלא כשכבר נתחייב בהשבה, דהיינו כשנטלה לפני יאוש ואינו מחזיר].

2. 'חמדת שלמה' [ב"מ כו. ד"ה אמנם], שו"ת מחנה חיים [ח"א סימן עב ד"ה טרם] ו'משאת משה' [ב"מ סימן נב ד"ה ונראה], דמקור החיוב להשיב בין אבידה שמכיר בעליה ובין אבידה שאינו מכיר בעליה זהו מדכתיב תרי קראי [הנ"ל], 'לא תרצה את שור אֶחָיד או את שֵׂיו נְדָחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הֲשִׁיבָם לְאֶחָיד', והדר כתיב 'וְאִם לֹא קָרֹב אֶחָיד אֵלָיְךָ וְלֹא יִדְעֶנּוּ וְאֶסְפְּתוּ וְגו' וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ', דקרא קמא [-לא תרצה את ש' ור אֶחָיד וגו'] מיירי באבידה שיודע של מי היא, והזהר על השבתה [-ה'ש' .ב.ת.ש' .י.ב.ם לְאֶחָיד.]. ואילו איך קרא [וְאִם לֹא קָרֹב אֶחָיד אֵלָיְךָ] מיירי ב'לא ידעתו' - דהיינו אבידה שאינו מכיר בעליה, והזהר בה 'וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ' - עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי - 'וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ'. [ועיין 'משפט האבידה' (בפתיחה ב'ביור הלכה' ס"ק ד) דחלוקים שני אופנים אלו ביסוד גדרם מהו האיסור, אם מה שאינו משיב או עצם ההתעלמות, עיי"ש]. וגם בחדושי מהר"ם שיק [ב"מ כו. ד"ה גמרא מדקתני] כתב דקרא קמא מיירי באבידה שמכיר בעליה, ואינו צריך לסימנים כדי לברר מי הם הבעלים. [ואמנם בדבריו כתב לדון דאעפ"כ צריך לסימנים דלא נימא דאתרומי אתרומי. ועכ"פ לדברי האחרונים הנ"ל י"ל קושיית המהר"ם שיק שם, עיי"ש בהגהות אות נז].

וה'העמק דבר' [דברים כב ב] פירש מקור דין זה מהכתוב [שם] 'וְאִם לֹא קָרֹב אֶחָיד אֵלָיְךָ וְלֹא יִדְעֶנּוּ וְאֶסְפְּתוּ וְגו' וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ', דהיינו אבידה שאינו מכיר בעליה, ועל שניהם כתיב 'עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ' בשתי משמעויות, דאילו היה הכוונה רק שהמאבד ידרוש את החפץ, היה ראוי לכתוב 'עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ', ואם היה משמעותו שידרוש האות שלו - שיתן לו סימן בו, היה ראוי להיות תיבת 'אוֹתוֹ-אוֹתוֹ מלא, [וכמו שבאמת דרשו בוזהר, וכדלהלן פרק י הערה 676 ו'עומקה של הלכה' סימן קסז], ומזה דרשו שנכלל בכתוב 'עַד דְּרוֹשׁ אֶחָיד אוֹתוֹ' שתי משמעויות, על האופן שהמאבד ידוע למוצא אלא שאינו קרוב אליו, נדרש שהחפץ יהיה אצלו 'עד שיבא המאבד וידרשונו', ועל האופן שהמאבד אינו ידוע למוצא, מתפרש שיהיה מונח החפץ אצלו 'עד שידרוש אחיך הסימן'.

3. טור [סימן רסז סעיף א], כיצד מצות השבה, אם הוא מכיר את הבעל, יטפל בה עד שיגיענה לידו וכו', ואם אינו מכיר את הבעלים, מכריז עליה וכו', וכן מבואר בהרבה מקומות שבכלל אבידה גם כשמכיר את המאבד.

ואם מצא שתי אבידות, אחת מהם מכיר את בעליה, ואבידה שניה שאינו מכיר את בעליה, הורה הגר"י ש'אלישיב זצ"ל שיקדים להחזיר את האבידה שמכיר את בעליה, [הו"ד ב'משפט האבידה' סימן רסד ס"ק ה' ושערי צדק' ס"ק ט], וכדלהלן פרק מט סעיף קסג. [ועי"ש הערה 3314 איך הדין כשהאבידה שאינו מכיר את בעליה שוה יותר מהאבידה שמכיר את בעליה].

4. להלן סעיפים ב-ח, עיי"ש חילוקי הדינים בין השבת אבידה שמכיר את בעליה לאבידה שאינו מכיר את בעליה.

5. וכא דאמרו בגמרא כו: בראה סלע שנפלה לפני יאוש, שאם המתין לה עד שנתייאשו הבעלים ונטלה, עובר על 'לא תוכל להתעלם', וזהו משום שכיון שיודע ממי נפל, מחוייב ליטלו ולהשיב לו אבידתו אף שאין בה סימן, וכדלהלן הערה 11 - 12 ו'עומקה של הלכה' סימן טו.

6 שנחשב זה 'סימן מובהק', וכדלהלן פרק יב סעיף רפה וסעיף שב. [ועי"ש שגם כשהחזקו שם שני אנשים בשם זה, הוי 'סימן מובהק' אם רשום גם כתובת או מספר הטלפון של המאבד, או שהמוצא מכיר את כתב ידו של המאבד, או אם אחד משניהם מודה שאין האבידה שלו].

7. כגון שמוצא חפץ שהניחוהו בעליו במקום מסויים מדעתם, ואח"כ שכחוהו שם, [וכמבואר בטור ובשו"ע סימן רס סעיף י, וכדלהלן פרק כב באבידה שנמצאה ב'דרך הינוח', עיי"ש פרטי הדין ואימתי צריך ליטלה ואימתי עדיף שיניחנה במקומה], או שמוצא בביתו חפץ ששכחו חבריו אצלו, או שהפקיד חבריו אצלו ושכח ממנו. [וכמו שכתב ב'משפט האבידה' (סימן רנט ב'מאזני צדק' ס"ק א-ד ו'שערי צדק' ס"ק יא) ע"פ המחנה אפרים [קנין חצר סימן ח] ועוד אחרונים]. וכן אם הגיע אליו חפץ גנוב או גזול של אדם מסויים, [דיש לזה דין אבידה, וכדלהלן פרק נא סעיף רכב], וגם אם אבד לאדם חפץ בביתו שלו עצמו, באופן שהחפץ אינו עומד להימצא, יתכן שנחשב זה

'אבידה'. [וכמו שכתב ב'משפט האבידה' הנ"ל, וסיים דעכ"פ בכה"ג נחשב זה 'ברשותו', לכל הדעות].

וכמו"כ מצוי דבר זה ברואה דבר דואר של אדם מסויים שהוכנס בטעות לתניבת דואר אחרת, שמכלל 'השבת אבידה' או עכ"פ משום מניעת הפסד להעבירו לידי בעליו או עכ"פ להודיעו. [וכדלהלן פרק נא סעיף רג]. וכן באבידה שיש למוצא אפשרות לברר בדרכים שונות מיהו המאבד, שחייב המוצא בהשבתה גם כשאין בה סימן. [וכמו שכתב ב'משפט האבידה' ב'בירורי הלכות' שבסוף הספר, סימן טו (ד"ה ובכה"ג), שבאופן זה יש לתלות שהמאבד אינו מתייחס אף דהוי דבר שאין בו סימן, וכדלהלן פרק לב הערה 2070].

8. והוסיף הגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'דולה ומשקה' עמ' רחצ] שבאופן שע"י שמודיע למאבד שאבדה לו האבידה, ימצאנה, מקיים בכך מצות 'השבת אבידה'. [וכגון כשרואה שנפל לחבירו חפץ מהכיס, ומודיע לו, והלה מרים את החפץ], וכדלהלן פרק יז סעיף צד. [ועיי'ן להלן סעיף כו שכשרואה שתי מודעות, אחת של המאבד ואחת של המוצא, ומסתבר ששניהם על אותו החפץ, מצוה להודיע לאחד מהם על השני, עיי"ש בגדר הדין].

9. וכדלהלן פרק יז סעיף צו וב'עומקה של הלכה' סימן רסא דמדין השבת אבידה די שהמוצא מודיע למאבד שהחפץ אצלו, והמאבד יבא ויטול אבידתו, ואין המוצא מחוייב בטירחא להביא את האבידה לידי המאבד. [ולפ"ז אם מוצא חפץ ברשות הרבים ומודיע לבעלים שיבואו ליטלו, שפיר מקיים השבה, כל שעכ"פ דואג שהחפץ לא יזק עד זמן שהמאבד יכול לבא וליטלו, וכדלהלן פרק כג הערה 1555].

ובספר 'שערי זיו' [להגרי"ז וינוגרד זצ"ל, נזיקין, ב"ק סימן יג] כתב דאף דבעלמא די שיודיע המוצא למאבד שמצא את האבידה, ואינו צריך להחזירה אליו. [עיי"ש באורך], מכל מקום אם בזמן מצויאת האבידה יודע המוצא מיהו המאבד, עליו להחזיר את האבידה לרשות המאבד, [או עכ"פ לרשות המשתמרת לו], ולא לאוספו לתוך ביתו, וכדמדוייק ברש"י ב"ק קה: [ד"ה איבעיא, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רסא]. וכדכתיב בקרא 'את שור אהיך או את שני נדחים וגו' השב תשיבם לאהיך, דהיינו שבשעה שמוצא, מוטלת עליו המצוה להחזירו ולא לאוספו אל ביתו, ורק יאם לא קרוב אהיך אלהיך - שבעל אבידה יושב במקום רחוק, או לא ידעתו' - שאינו יודע מיהו המאבד, אז יאספתו אל תוך ביתך ויהי עמך עד רדוש אהיך אותו, והטעם בזה הוא משום שבשעה שמוצא, שאז בין כך צריך לטפל באבידה - או לאוספו לתוך ביתו או להחזירה לבעל אבידה - לכך מחוייב כבר לטפל ולהחזיר למאבד, אך אם רק לאחר שהכניס את האבידה לביתו נודע לו מיהו המאבד, לא מצוינו שיש על המוצא חיוב לילך ולהחזירו, עיי"ש. [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רסא, ואמנם יש להעיר שמשמע מדברין שמה שמעיקרא בשעת המציאה צריך להחזיר למאבד, זהו משום שמאחר שבלאו הכי עליו לאסוף האבידה לביתו או למאבד, עדיף שכבר יחזיר למאבד, ולכאורה לפ"ז באופן שיש טירחא גדולה יותר להחזיר למאבד, כגון שאינו בקירבת מקום וכדומה, י"ל שזוהו גם כשמכיר את המאבד אינו צריך להחזיר אליו אלא די שיאסוף האבידה לביתו].

10. עיי'ן להלן פרק יא-פרק יד פטרי דיני סימנים באבידה.

11. חידושים המיוחסים לריטב"א [ב"מ כו: סוד"ה אמר רבא ראה], שכשראה המוצא ממי נפלה, חייב להחזיר אפילו אין בה סימן, אי הוי לפני יאוש. [וכתב שלכן נחשב זה 'באיסורא אתא לידיה' אפילו הרבא דיאוש שלא מדעת הוי יאוש, ופירש הדרכי דוד שם שזהו משום שכיון שיוודע המוצא ממי נפל, אין זה בגדר 'אבידה' כלל]. וכמו"כ כתבו הנפשי חיה' [לבעל הכובע ישועה, ב"מ כה: ד"ה כל ספק], ה'תהלה לדוד' [חומ"מ ס"ס קיז, על שו"ע סימן רנט ג], ה'אור שמח' [בחדושים ב"מ כו: ד"ה וראית], ה'אבן ישראל' [להגרי"י פישר זצ"ל, ח"ד גינה פ"ב ה"ב, בסו"ד] ו'משפט האבידה' [סימן רנט ב'מאזני צדק' ס"ק א אות ג] שכיון שיוודע ממי נפלה, מחוייב ליטלה ולהשיב לו אבידתו אף שאין בה סימן, וכהא דחזינן ב'ראה סלע שנפלה נטלה לפני יאוש וכו' עובר משום השב תשיבם', דחייב בהשבה אף שאין בה סימן, שזהו מכיון שראה בנפילתם. [ועיי'ן להלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו ליישב בזה קושיית בעל 'האור שמח' על רעק"א (דלהלן הערה 31), ואמנם באור שמח שם משמע שלדברי רעק"א אינו כן, ודו"ק]. וכמו"כ אם המוצא תלמיד חכם ומכיר בטביעות עין שהאבידה שייכת לאדם מסויים, נראה שצריך להחזירה לו מן הדין, שאין הסימן סבת החיוב אלא האפשרות לברר למי שייך החפץ. [וכדלהלן פרק טז סעיף פ]. ומטעם זה כשראה אבידה שנפלה משנים או משלושה ויודע ממי נפלה, צריך להחזיר אפילו אם אין סימן באבידה, וכמבואר בטור ובשו"ע [סימן רסב סעיף ד]. ובדומה לזה כתב האמרי משה [סימן לז אות ה] לגבי אבידה שאין בה סימן שאינו יודע מי המאבד, שאילו יבוא המאבד ויברר בעדים שהחפץ שלו, מחוייב להחזיר לו גם דבר שאין בו סימן, אע"פ שלא היה חייב להגביה. [וכתב שטעם זה מיקרי 'באיסורא אתא לידיה', ותו לא מהני היאוש שאח"כ, על אף שלא היה חייב להגביה].

והגיודלי שמואל [ב"מ כא. ד"ה והנה] כתב לתלות חיוב השבה כשמוצא דבר שאין בו סימן ומכיר את הבעלים, בב' הטעמים בדברי רעק"א [כא: בפטור הגבהת דבר שאין בו סימן קודם יאוש], אם זהו משום שאינו עומד להתברר מי הבעלים, או שכיון שהחפץ עומד לייאש, הוקלש דין בעלים מהחפץ ופקע מצות השבה גם כשיכול לברר מי הבעלים, [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו], עיי"ש. [אך 'משפט האבידה' (סימן רנט ב'ביאור הלכה' שם ס"ק א אות ב) כתב להעיר על דבריו ד"ל שגם לסוברים שטעם הפטור מהשבה זהו משום שעומד לייאש, מכל מקום בכה"ג שראה את האבידה שנפלה, שוב אין האבידה במצב שצריך המאבד להתייחס ממנה, ובכה"ג י"ל דחייבים בהשבתה].

[אך מכל מקום אם כבר נתייאשו הבעלים קודם שהגביה, לא צריך להחזיר לו, וכמבואר בסמוך הערה 12. ועיי"ש איך הדין בסתם כשלא ידוע אם נתייאש או לא]. ועוד יש להעיר שבאופן שנמצאת האבידה במקום שרוב גויים מצויים שם, יש לתלות שנתייאשו הבעלים ממנה מיד כשנודע להם שאבדה, וכדלהלן פרק ב סעיף נב].

12. אך כתב ה'חמדת שלמה' [ב"מ כו. ד"ה אמנם] שכיון שבסתם דבר שאין בו סימן מתייאשים ממנו הבעלים מיד, [וכדלהלן פרק לב סעיף עד], א"כ גם כשהמוצא יודע מי הם הבעלים, שוב אינו מחוייב להשיב דבר שאין בו סימן, משום שיש לתלות דהוי לאחר יאוש, עיי"ש. [וכמו"כ מבואר בחדושים המיוחסים לריטב"א (הנ"ל הערה 11) ובחדושי הריטב"א (שם כו: סוד"ה והא) שאם נתייאש המאבד לא צריך המוצא להחזיר לו גם כשיודע מיהו המאבד, ויסודו מצוינו בירושלמי ב"מ פ"ב ה"ג]. אך מכל מקום באופן שהמוצא יודע בודאות שלא נודע לבעלים מהאבידה לפני שנטלה ממקומה, [כגון שהלך אחרי הבעלים וראה שנפלה מהם האבידה ועדיין לא הבחינו בכך], חייב להחזיר, ד'באיסורא אתא לידיה'. [וכדלהלן פרק לב הערה 2109, עיי"ש עוד].

וכמו"כ באופן שהבעלים אינם מתייאשים מסיבה אחרת, [כגון שהאבידה נמצאת במקום משתמר והבעלים סבורים שיוכלו להגיע אליה], ג"כ חייב המוצא בהשבת דבר שאין בו סימן. וכמו שכתב ב'משפט האבידה' [ב'בירורי הלכות' שבסוף הספר, סימן טו ד"ה ובכה"ג] דשכיח בהרבה דברים שאין בהם סימן אך כיון שהמוצא יוכל לברר מיהו הבעלים, ממילא אין המאבד מתייאש ממנו, שידוע שהמוצא ימצאהו. [עיי"ש מה שכתב לפ"ז בנדונו במוצא שיק, שגם אם אין בו סימן, יש אופנים שיכול המוצא לברר מי הבעלים].

13. באופן שיש לתלות שלאחר זמן יודע למאבד החפץ שאבד, ויזכור היכן אבד לו ויבוא ליטלו משם, י"ל שאין זה 'אבידה', שעתה החפץ במקום משתמר, ומה שלבינתיים החפץ אבוד ממנו לזמן מסויים, י"ל דאין זה בכלל אבידה. [וכן צידד בקובץ 'תבונות ארי' תשנ"ט, עמ' כו, מהגרא"ל מקוביצקי זצ"ל, וכתב דהרי זה דומה להא דיוכל להחזיר אבידה לחצירו המשתמרת בלא ידיעת הבעלים, ואף דיני וביני אין הבעלים יודעים מההשבה ומחפשים אחריה, ורק מצד עשיית חסד אפשר דצריך להודיעו]. ואמנם באופן שיקח זמן רב עד שיוודע למאבד, ובתוך אותו זמן יפסיד שימושי החפץ, י"ל שמחמת כך נחשב 'אבוד' ממנו.

ג. אבידה שאבדה לזקן או חולה שאינם מסוגלים לטפל בהשבתה, מחוייב המוצא לטפל בה גם אם המאבד נמצא ליד האבידה¹⁴. [ועיין בהערה¹⁵]. אך אם באפשרות המאבד לסייע למוצא, אין המוצא חייב לטפל באבידה לבדו¹⁶. [אולם אם המאבד יכול לטפל באבידה אלא שאין זה לפי כבודו לטפל באבידה, אין חיוב על המוצא לטפל באבידה¹⁷].

אבידה שאינו יודע מיהו המאבד

- ד. המוצא חפץ שאינו יודע ממי אבד, יש להבחין בין אם היה זה חפץ שיש בו סימן או שמקום מציאתו מהוה סימן, לבין חפץ שאין בו ובמקומו סימן, וכמו שיבואר.
- ה. מצא חפץ שיש בו סימן¹⁸ או שמקום מציאתו נחשב 'סימן'¹⁹, מחוייב לטפלו גם אם נמצא החפץ במקום שמצויים שם יהודים רבים²⁰, לברר מיהו בעליו²¹, ולהשיבו לו²². [אך אם יש לתלות שכבר התייטשו הבעלים מהחפץ²³, מעיקר הדין²⁴ רשאי לזכות בו לעצמו].
- ו. מצא חפץ שאין בו סימן ואין במקומו סימן, אם יש לשער²⁵ שכבר נודע לבעלים אבידת החפץ, מעיקר הדין²⁶ רשאי לזכות בו לעצמו, שכיין שאין סימן בחפץ, מיד כשנודע למאבד שאיבד, הרי הוא מתייטש מהאבידה²⁷.

14. תשובות מיימוניות [נזיקין סימן י] בשם ר"י, שיש חיוב השבת אבידה גם כי איתא למרה בהדה, ובכל ענין חייב בהשבה. וכן משמע מדברי הרמב"ם [גו"א פי"ד ה"ד], הרא"ש [פ"ב סימן כח] והטור [שם] דסברי כשיטה זו שגם אם הבעלים שם חייבתו התורה להשיב, וכמו שכתבו הדרישה [סימן רסה אות ב, עיי"ש בהוכחתו, וכדלהלן פרק ה סעיף קטן], הי"ד יוסף' [להגרי"י שטרן זצ"ל (ב"מ לא: ד"ה כפועל)] ושו"ת בן יהודה [להגרי"א ליטש-רוזנבוים זצ"ל, סימן קיח], ועיי"ש מה שכתבו ליישב האמור בגמרא [ב"מ לא.], 'ואי כתב רחמנא אבידה משום דליתא למרה בהדה', וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רסד.

15. ואמנם רבינו שמעון [המובא בתשובות מיימוניות נזיקין סימן י, ובדפוס ישן הובא כן בשם רבינו שמעון] נקט דאי איתא למרה בהדה, אין חיוב השבת אבידה, [שיכול לשכור פועלים], וכמו שאמרו בגמרא [ב"מ שם], 'ואי אשמעינן אבידה משום דליתא למרה בהדה [-שיטרה בהשבתה, רש"י שם], אבל הני תרתי דאיתא למרה בהדה [-דכתיב עמו], אימא לא [-אימא יחזור אחר בני אדם וישכור, שם], וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רסד.

16. דרישה [סימן רסה אות ב], שפשוט שזהו דוקא כשהבעלים אינם יכולים להציל את הדבר הנאבד כמו אותו אדם, או שצריכים לו שסייעם, אך בלאו הכי אין על הרואה חיוב כלל, וכדמשמע בתשובות מיימוניות הנ"ל. וכן הסיק בשו"ת בן יהודה [הנ"ל] שם המאבד בריא, מחוייב הוא לסייע למוצא, ואם הוא זקן או חולה, מחוייב המוצא להשיב האבידה לבדו לבית המאבד, בלא סיוע הבעלים, עיי"ש. [ויש לעיין אם לדבריו גם כשהמאבד יכול להשיב לבדו, מחוייב המוצא עכ"פ לסייע לו]. וב'משפט האבידה' [בפתיחה, ב'שערי צדק' ס"ק מו] דן להוכיח כמו"כ משו"ת חכם צבי [סימן קלב].

17. שו"ת פרי יצחק [ח"ב סימן נט], וכדלהלן פרק ל סעיף טא והערה 2031.

18. עיין להלן פרק יא-פרק יג פרטי דיני סימנים באבידה. [ועיי"ש פרק יא הערה 781 מדברי הגר"ח קנייבסקי שליט"א דממילא יש נפק"מ בדיני הסימנים גם לגבי אם החפץ נדון כ'דבר שיש בו סימן' או כ'דבר שאין בו סימן', שבאופנים שיש בחפץ סימן שע"פ הלכה אינו בגדר 'סימן', כגון 'סימן גרוע', או אפילו שני סימנים גרועים, לסוברים שאינם נחשבים 'סימן']. נחשב החפץ כדבר שאין בו סימן, והמוצא יכול לתלות שבעליו נתייטשו, ואילו לסוברים ששני סימנים גרועים מצטרפים להיחשב 'סימן בינוני', ממילא שוב נחשב החפץ לדבר שיש בו סימן].

19. עיין להלן פרק יד פרטי דיני 'סימן מקום'.

20. וכדלהלן פרק ב סעיף נא, דקיי"ל דברוב ישראל נוטל ומכריז, ואין בכך 'אוש'. [ואילו במקום שרוב גויים מצויים, יש לתלות שנתייטשו הבעלים ממנה מיד כשנודע להם שאבדה, (ועוד שכיין שהרוב גויים, יש לתלות שהאבידה אבדה לגוי), וכמבואר שם סעיף נב].

21. וכדלהלן פרק ט-פרק יד דיני הכרזת האבידה והשבתה ע"י סימנים.

22. וכדלהלן פרק יז פרטי דיני החזרת האבידה.

23. כגון ששמעו את המאבד מתייטש, או שניכר על החפץ שמונח שם זמן רב שבודאי נודע האבידה לבעלים, או שהאבידה נמצאה במקום שרוב העוברים ושבים שם אינם מחזירים אבידות ואינם מדווחים על מציאתם למשטרה, וכדלהלן פרק לב סעיפים פא-פג.

24. ואמנם עיין להלן פרק לב סעיף פח ופרק לד סעיף קלו שטוב וישר לעשות 'לפנים משורת הדין' ולהחזיר אבידה לאחר יאוש.

25. בין אם זהו מסוגי החפצים שיש לשער שתוך זמן קצר הרגישו הבעלים בחסרונו, [וכדלהלן פרק לב סעיף פד], ובין אם רק מחמת נסיבות המצאות החפץ יש לתלות שכבר הרגישו הבעלים בחסרונו, [וכדלהלן פרק לב סעיף פב], כגון שראה את החפץ במקום זה מונח זמן רב, או שיש על החפץ אבק רב או אובש וכדומה, שניכר שהחפץ שוהה במקום זה כבר זמן רב.

26. אך מכל מקום לפנים משורת הדין עליו להחזיר, וכנ"ל הערה 24, ודין זה הוא גם בדבר שאין בו סימן, וכדלהלן פרק לד סעיף קמ. [ואמנם עיי"ש הערה 2263 שיתכן שיש חולקים שבדבר שאין בו סימן לאחר יאוש אין חיוב להשיב 'לפנים משורת הדין'].

27. וכדלהלן פרק לב סעיף עד. [ואמנם עיי"ש סעיפים עה-עט שיש אופנים שיש לתלות שאינו מתייטש, כגון אם הרגילות במקום זה להכריז גם על דבר שאין בו סימן, וכמו שמצוי בישיבות ומוסדות וכדומה, או שזהו מקום שיש בו חוק שהמוצא צריך לדווח או למסור למשטרה ורבים עושים כן, או שיש במקום מציאת החפץ מצלמה אלקטרונית שיש למאבד אפשרות לוודא מי מצא את האבידה].

28. מצא חפץ שאין בו סימן²⁸ ואין במקומו סימן ועדיין לא נודע לבעלים אבידת החפץ, [או שעכ"פ לא ידוע אם כבר נודע להם אבידת החפץ²⁹], אין המוצא רשאי לזכות בחפץ לעצמו. ונחלקו הפוסקים אם צריך ליטלו ולשומרו עבור הבעלים³⁰, או שכיון שלא יוכל לברר מי הוא בעליו, יכול להשאירו במקום שמוצאו, ואינו צריך ליטלו³¹ כלל³², וכשיטה זו העלו כמה פוסקי זמנינו להלכה³³. [ואם השאירו מונח שם עד שהתייאשו בעליו, רשאי אחר כך ליטלו לעצמו לכל השיטות³⁴].

28. והיינו אבידה שאין בה סימן כלל, אך אבידה שיש בה 'סימן בינוני', צידד ה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'בירור הלכה' ס"ק א אות ב] דאף אם סימן זה מועיל רק מדרבנן, [עיי'ן בזה להלן 'עומקה של הלכה' סימן קס וסימן קסז] מכל מקום אחר שתיקנו רבנן שמחזירים, אם אין מגביהו עובר בעשה ולא תעשה, עיי"ש.

29. שגם בספק 'יאוש שלא מדעת' אסור לזכות, וכמו 'יאוש שלא מדעת', וכדלהלן פרק לג סעיף קיד וב'עומקה של הלכה' סימן ה, עיי"ש הטעם והגדר. [ואולם עיי"ש שלדעת כמה אחרונים אין איסור בספק 'יאוש שלא מדעת'].

30. שו"ע הגר"ז [הלכות מציאה ופקדון סעיף ב], תהלה לדוד [חו"מ ס"ו ס"ק קיז, על שו"ע סימן רנט ג] ואור שמח [בחדושים ב"מ כו: ד"ה וראיתי], שכשמוצא דבר שאין בו סימן קודם שנודע לבעלים, צריך ליטלו על דעת להחזירו למי שיתברר ע"פ עדים שהוא הבעלים. וגם החמדת שלמה [כו: ד"ה נסתפקתי] כתב להסתפק בזה. [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו].

וכשיטה זו הובא בשם החזו"א שאבידה שאין בה סימן שיש להניח שהיא לפני יאוש, מחוייבים להרימה ולשומרה עד שיבוא אליהו. [הו"ד בספר 'זכרון שאול' להגר"ש ברזם זצ"ל, ח"ג עמ' קיד. (אולם עיין מה שכתב הגר"נ קרליץ בהנהגה למעשה בזמננו, וכדלהלן הערה 41). וכתב ה'דרכי חושן' (להגר"י סילמן שליט"א, חו"מ סימן רנט סעיף א ב'משנת חושן' ס"ק י) שמדוייק בדברי החזו"א שעכ"פ אם יש ספק אם כבר נתייאשו הבעלים, אינו צריך להגביה גם לדבריו]. וכמו"כ כתבו בשו"ת אגרות משה [חו"מ ח"ב סימן מה אות ד, והו"ד בספר הזכרון 'כנסת עזרא' עמ' שסג, ובסו"ס 'השבת אבידה כהלכה' אות כ] ושיעורי ר' פסח מקוברין [ב"מ סימן טו ד"ה כתב] שכשמוצא דבר שאין בו סימן ומסתפק אם הוא קודם יאוש, צריך לקחתו, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן ה אות ז. [אך הוסיף שלאחר הזמן שמחוייב לטפל בו, יכול לרשום בפנקסו המציאה ושויות האבידה, ואז יכול להשתמש בה לעצמו, שע"י כך שיכתוב בפנקסו, ויכל לברר הדבר לכשיבקש, וכדלהלן פרק כ ה'ערה 1292]. ועיין להלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו מה שהובא בנדון זה.

ומדברי הרמב"ן [במלחמות ובחידושים ב"מ כו:]: שכתב שהטעם ש'יאוש שלא מדעת' לא מהני זהו משום שנעשה שומר על החפץ וידו כיד הבעלים, [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן ט], הוכיח הגר"ש אלישיב זצ"ל [ב'הערות' ב"מ כא:]: דס"ל שיש מצוה וחיוב לטפל באבידה שאין בה סימן, שאילו לא היה מצוה, לא היה נעשה שומר.

31. חידושי רעק"א [ב"מ כא: ד"ה אמנם, ודף כו. ד"ה ואולם לכאורה (ועיין בזה ב'עומקה של הלכה' סימן טו)] והגר"ח פאלאג'י [בהגהותיו 'רחמים לחיים' הנדפס בשו"ת הרשב"א ח"ה, סימן רצט]. וכן הוכיח האמרי משה [סימן לז אות ה] מדברי הר"ן [כה: ד"ה ונהוי וד"ה נמצא] דס"ל כשיטה זו. ועיין בנדון זה להלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו. ואמנם בדבריו שם כו. [הנ"ל] דן רעק"א שיתכן שהנימוקי יוסף חולק בזה, וסובר שיש חיוב ליטול האבידה גם כשאין בה סימן, כל זמן שלא נתייאשו הבעלים, ודן רעק"א שם שיתכן שתוס' מודים לנימוקי יוסף שבאופן שיתכן שיחזור החפץ לבעלים ע"י 'טביעות עין', מוטל על המוצא חיוב השבה, אבל במעות וככרות וכדומה שלא שייך 'טביעות עין', אין על המוצא חיוב ליטול ולהגביה כלל. [והאחרונים העירו בסתירת דבריו, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו], וכדלהלן הערה 40 וב'עומקה של הלכה' סימן קטז.

32. וצידד ה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'שערי צדק' ס"ק ה] דאף 'לפנים משורת הדין' אין צריך להגביה לשיטה זו, ולא דמי לעיר שרובה עכו"ם שצריך להחזיר 'לפנים משורת הדין', [וכדלהלן פרק ב סעיף נב ופרק לד סעיף קלו], דהתם בעצם האבידה איכא חיוב, ורק פטור מסיבה אחרת, עיי"ש. [וע"ע במה שהובא בנדון זה בספר 'השבת אבידה כהלכה' במילואים סימן א].

33. הגר"נ קרליץ זצ"ל [הו"ד בספר 'השבת אבידה כהלכה' פ"א הערה יד], וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, [עיי'ן ספר 'השבת אבידה כהלכה' שם, ועיין 'משפט האבידה' (סימן רנט ב'שערי צדק' ס"ק ח) שהובא בשמו דמכל מקום ראוי להגביהו כדי שלא ישל אחר באיסור ויקחנו לעצמו, וסמך לזה הביא שם מהאמור בגמרא ל: דרבי ישמעאל ברבי יוסי ישמעאל אפקרינהו כדי שלא ישלנו בניה אדם], אלא א"כ מוצא במקום שתלמידי חכמים מצויים, שיוכלו להכירה ב'טביעות עין', [וכדלהלן סעיף ח], או שמשער שהבעלים יכריזו על אבידתם ויכולו להביא עדים שהאבידה שלהם, שאז יגביהנה. [כן הורה הגר"נ קרליץ, הו"ד שם הערה טו]. וכן ההכרעה המקובלת בזמנינו ברוב האבידות [עיי'ן ספר 'משפטי התורה' (ח"ג, דיני השבת אבידה פרק ב סעיף ו והערה 6) שכיון שאין סימן באבידה, לא תוכל האבידה להגיע לבעליה, שלא חוששים לצורבא מרבנן או שיבואו עדים למי שייכת האבידה. וכן הסיק בספר 'דרכי חושן' (להגר"י סילמן שליט"א, חו"מ סימן רנט סעיף א ב'משנת חושן' ס"ק י) שיש מקום להקל בזה, כיון שרעק"א צידד כן, וכל שכן באבידות ששוים מועט, שידוע מהנסיין שאנשים לא טורחים לברר עליהם. (עיי'ן בזה להלן פרק ב הערה 96)].

34. שכיון שלא נטלה אין חסרון ד'באיסורא אתא לידיה' ו'יאוש שלא מדעת'. [וכמו שכתב ב'משפטי התורה' הנ"ל הערה 33].

- ה. מצא חפץ שאין בו סימן ואין במקומו סימן, ויש לתלות שהמאבד יוכל לזהותו על סמך 'טביעות עין'³⁵, [וכגון שמצאו במקום שמצויים בו תלמידי חכמים הדוברים אמת ואינם משנים בדיבורם³⁶], או באופנים נוספים שאפשר לברר מיהו המאבד, [כגון שיש אפשרות לשאול את תושבי האזור למי אבד³⁷, או באבידה הנמצאת בישיבה או במוסד שבני המקום סומכים זה על זה³⁸], יתכן שחייב ליטול ולהכריז עליו לכל השיטות³⁹.
- ט. מאידך, אם אין אפשרות שהמאבד יוכל לזהות את החפץ על סמך 'טביעות עין', יתכן שאין צריך ליטול לכל השיטות⁴⁰.
- י. מצא חפץ שאין בו סימן ואין במקומו סימן, ויש לתלות שאם ישאירנו במקומו יש יותר סיכוי שהבעלים יבואו לחפשו שם, עדיף שיניחו המוצא במקומו, ולא יטלנו⁴¹. [וכמו כן כשמצא חפץ שיש סימן בו או במקום המצא, וקרוב לודאי שעל ידי נטילתו יגרם טירחה לבעלים יותר מאשר אם ישאירנו שם, אין לו ליטול⁴²].

הראיה המחייבת השבת, ולחזור אחר אבידה

35. וכגון שמצא חפץ שכבר אינו חדש, וכבר 'טבעתו העין' ולכן יכול המאבד להכירו ב'טביעות עין', וכמבואר בטור ובשו"ע [סימן רסב סעיף כא]. ועיין להלן פרק טז פרטי דיני השבה לצורבא מרבנן על ידי 'טביעות עין', ועיי"ש סעיף סט באלו דברים שייך 'טביעות עין'.
36. לשיטת רוב הפוסקים שדין השבה ב'טביעות עין' לתלמיד חכם אמור רק כשמצא במקום שמצויים בו תלמידי חכמים שאינם משנים בדיבורם, וכדלהלן פרק טז סעיף סא-סב וב'עומקה של הלכה' סימן סב. [ואמנם עיי"ש פרק טז סעיף סב שיש שנקטו שלדעת השו"ע צריך להכריז גם כשמצא במקום שאין מצויים בו תלמידי חכמים].
37. 'משפט האבידה' [סימן רנט ב'שערי צדק' ס"ק ט-א], דשייך זה באופן דליכא למיחש שהאבידה הגיעה מעלמא. [ומצוי אופן זה באבידה הנמצאה בישיבה או מוסד וכדומה, באופן שאפשר לברר למי אבד ע"י שישאל את בני המקום]. וכן העירו פוסקי זמננו שיתכן שבמקומות כמו ישיבה ובתי כנסת בכה"ג, חייב ליטול ולהכריז גם בדבר שאין בו סימן. [וכמו שהובא בקובץ 'הישר והטוב' חלק כא עמ' ס, במאמר הגר"א דברמדיקר שליט"א].
38. לסוברים שאבידה שאין בה סימן שבא אדם הטוען שהאבידה שלו והמוצא מאמין לו כבי תרי, צריך להחזיר לו מן הדין, [וכדלהלן פרק לג סעיף קז והערה 2167], דלפ"ז כשמוצא במקום שהאנשים שם נאמנים לו, חייב להגביה האבידה לכו"ע, וכמו שכתב 'משפט האבידה' [שם].
39. 'משפט האבידה' [סימן רנט ב'מאזני צדק' ס"ק א אות ג], שבאופן זה צריך להגביה לכו"ע. [ויסודו ברעק"א (ב"מ כו. ה"ל הערה 31) שדן שגם לסוברים שאינו חייב ליטול דבר שאין בו סימן, מכל מקום באופן שיתכן שיחזור החפץ לבעלים ע"י 'טביעות עין', מוטל על המוצא חיוב השבה גם אם הבעלים מתייאשים דסוברים שלא ימצא עדים כיון שאין בו סימן, וכנ"ל הערה 31]. וכע"ז הובא בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל [הו"ד בספר 'השבת אבידה כהלכה' פ"א הערה טו] שצריך להגביה אבידה שאין בה סימן שמצאה במקום שמצויים תלמידי חכמים.
- וכס"מ 'משפט האבידה' [שם, ב'שערי צדק' ס"ק ט-א] שבזה מיושב לסוברים שאין חיוב להגביה אבידה שאין בה סימן, דהא קרא ד'אשר תאבד ומצאתה' מיירי נמי באבידה שאין בה סימן, [וכמבואר בב"מ כב:], וכתבי ביה ד'לא תוכל להתעלם', ומוכח דשייך הך איסורא גם בדבר שאין בו סימן, אמנם להנ"ל שיש אופנים שלכו"ע צריך להשיב אבידה שאין בה סימן, ניחא, דבהכי מיירי הך קרא.
40. ע"פ דברי רעק"א [הנ"ל הערה 31], עיי"ש שצידד שגם הסוברים שיש חיוב ליטול דבר שאין בו סימן, היינו דוקא בדבר ששייך בו טביעות עין דאפשר שיחזיר לבעלים ע"י טביעות עין, בזה אמרינן דאף שהבעלים מתייאשים משום שסוברים שלא ימצאו עדים כיון שאין בו סימן, מכל מקום מוטל על המוצא חיוב השבה. אבל במעות וככרות וכדומה שלא שייך 'טביעות עין', [עיי"ן בזה להלן פרק טז סעיף סט, ואמנם עיי"ן להלן פרק טו הערה 1082 שגם בשטרות כסף שייך שיהיה 'טביעות עין'], אין על המוצא חיוב ליטול ולהגביה כלל. [וכדלהלן הערה 40 ב'עומקה של הלכה' סימן קטז]. וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל [הו"ד ב'משפט האבידה' סימן רנט ב'שערי צדק' ס"ק ח, ועיי"ש דמכל מקום ראוי להרימו כדי שלא יכשל אחר באיסור שיקחנו לעצמו, עיי"ש], וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן טו.
41. הגר"נ קרליץ זצ"ל [הו"ד ב'חוט שני' מזוזה עמ' שטו, ד"ה בספר], שבאופן שיש צד שאם האבידה תשאר במקומה ולא יטלנה תגיע לבעלים מהר יותר, כגון שהבעלים עוברים שם מידי פעם, בדרך כלל עדיף להשאירו במקום שנמצא, [גם לסוברים שיש חיוב להגביה דבר שאין בו סימן, וכנ"ל הערה 30], שבדבר שאין בו סימן שדינו 'יהא מונח', מהני גם צד רחוק יותר, כיון שעיי"ז ימצאנו המאבד יותר מהר. [ועיי"ן בסמוך הערה 42 בדין דבר שאין בו סימן]. ובפרט במקום שמצוי אנשים שמסתבר שאין צריך להשיב להם אבידתם, [עיי"ן להלן פרק כו ופרק כז פרטי הדין באבידת גוי ואבידת ישראל שאינו שומר תורה ומצוות], ודאי יש לצרף שלא יטלנו. [וכע"ז הובא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל ועוד פוסקים לגבי סתם אבידות הנמצאות שאינם יקרי ערך, שלפעמים עדיף שישאירם במקום שנמצאו, שע"י כך יש סיכוי יותר שיחזור לבעלים, וכדלהלן פרק ב הערה 96 והערה 98].
- וכמו"כ הדין בשאר אופנים שהנטילה מרחיקה את סיכויי ההשבה לבעלים, כגון שנמצאה האבידה במקום המשתמר, ויש לתלות שהבעלים ישובו לחפשה באותו המקום, ראוי שלא יטלנה לכל השיטות. [וכן הובא בקובץ 'תבנות ארי' תשנט, עמ' כז סעיף ח, מהגרא"ל מקוביצי זצ"ל].
42. 'חוט שני' [שם], שדוקא בדבר שאין בו סימן, כיון שדינו 'יהא מונח', מהני גם צד רחוק יותר, כיון שעיי"ז ימצאנו המאבד יותר מהר, אך כשמצא דבר שיש בו סימן לא מהני צד רחוק כעין זה שלא יטול, אלא אם כן קרוב לודאי שע"י נטילתו יגרם טירחה לבעלים, שאז אין לו ליטול.

- יא. הרואה אבידה שנמצאת במקום מרוחק מאד ממנו⁴³, אינו מחוייב בהשבתה⁴⁴. [ועיין בהערה⁴⁵].
- יב. היודע שיש אבידה בסמיכות אליו, חייב בהשבתה גם אם אינו רואה אותה בפועל אלא רק יודע ממנה⁴⁶. [ועיין בהערה⁴⁷].
- יג. אין אדם מצווה לחזר אחר אבידה אולי ימצאנה, ורק אם מצא אבידה חייב בהשבתה⁴⁸. [ועיין בהערה⁴⁹].
- יד. אבידה המונחת במקום שחולפים שם אנשים רבים, ורואה כמה אנשים, יתכן שחייב ההשבה חל על כולם בשוה ולא דוקא על אותו שראה ראשון⁵⁰.

43. וזהו מרחק 'ריס' שהוא שיעור רס"ו אמות ושני שלישי, שהם כ-128 מטר לשיעור הגרא"ח נאה, וכ-153.6 מטר לשיעור החזו"א. [ועיין ב'עומקה של הלכה' סימן רצז פרטי דין זה, ושיטות הפוסקים בזה].

ומבואר בביאור הלכה [סימן רעא סעיף יג סוד"ה של רביעית] שלענין דינים דאורייתא יש לחשוש ולהחמיר בשיעורי המידות כשיטת הצ"ח והחת"ס [-שיעור חזו"א], וממילא גם בזה לכאורה יש לחייב בהשבה בתוך שיעור ריס לשיעור חזו"א.

44. ב"ח [סימן רנט אות א, והניח בצ"ע דברי הרמב"ם והטור שלא הזכירו שיעור זה באבידה, וכדלהלן הערה⁴⁵], מעשה רוקח [גזילה פי"א ה"א] וחסדי דוד [על התוספתא ב"מ פ"ב ה"י, והוכיח כן מהראשונים שהובאו בסמוך, וכתב שדברי הב"ח הנ"ל אמת וצדק]. וכן מבואר בתוס' הרא"ש [ב"מ לג. ד"ה ת"ל, ובשטמ"ק בשמן], בחידושים המיוחסים לריטב"א [שם, ד"ה כ"ז], בפסקי ריא"ז [הלכה יא, אות ח] וביראים [סימן קסח וסימן רז], וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רצד בעזה"י, עיי"ש השיטות בזה ומקור הדין. ובאופן שבעודו עוסק במצוה מצא אבידה שאינו יכול להשיבה בעודו עסוק במצוה, [שפטור מהשבת האבידה, וכדלהלן פרק מח סעיף קט"ז], ואחרי שהתרחק ממנה מרחק רס"ו אמה כבר אינו עוסק במצוה, צידד הגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'תל תלפיות' ח"א תשובה שמג] ששוב אינו מתחייב בהשבה, כיון שעתה כבר איננו במרחק 'ראיה שיש בה פגיעה' מהאבידה. [וכדלהלן פרק מח סעיף קל"ד].

45. אולם יתכן שעכ"פ כל שרואה את האבידה במקום מרוחק, מצוה עליו להתקרב לאבידה כדי להתחייב, עיין 'משפט האבידה' [סימן רנט ב'שערי צדק' ס"ק ג], וסמך לזה בחדושי 'הר צבי' [פרשת כי תצא], וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רצד.

והוסיף ה'משפט האבידה' [שם] דהשיעור הנ"ל אמור רק לגבי אבידה ממש, אך לגבי הצלה מהפסד [עי' בנדון זה להלן פרק נ-פרק נא] שאינו תלוי בפגיעה בחפץ, לא שייך הדרשה ד'ראיה שיש בה פגיעה', וחייב בכל גוונא.

וכמה ראשונים לא הזכירו שיעור זה לגבי אבידה אלא רק לגבי פריקה וטעינה, [עיין רמב"ם רוצח פי"ג ה"ו, טור וש"ע חו"מ סימן ערב סעיף ה, וכן מבואר במאירי ב"מ לג. בחינך מצוה פ, סמ"ק מצוה נד ומצוה עז הביאו שיעור זה רק לגבי פריקה וטעינה], ודנו כמה אחרונים אם לשיטתם חייב בהשבת אבידה גם כשרואה את האבידה מרחק גדול יותר. [עיין בזה ב'עומקה של הלכה' סימן רצד]. אך ה'הלכה למשה' [גו"א פי"א ה"ב ד"ה כתב], המעשה רוקח [גזילה פי"א ה"א] וש"ת 'שער אשר' [ח"ב, בחידושים לחו"מ סימן רנט בהגהות הטור ס"ק א] כתבו שגם לדעת הרמב"ם והטור נוהג דין זה גם באבידה, ומה שהזכירו בדבריהם דין זה רק בפריקה וטעינה, זהו משום שנמשכו אחר הגמרא, שהובא דין זה רק לגבי פריקה וטעינה, אף שדין זה נוהג גם בהשבת אבידה, דאין לטעות בדין זה, דודאי דין 'ראיה' אחת היא. וה'הלכה למשה' [שם] הוסיף שכן דרך הרמב"ם והשו"ע בכל מקום שלא להוליד דינים מחודשים מהגמרא אם לא שהזכירוהו הגאונים הראשונים, ואם הראשונים לא הזכירוהו משום שהניחוהו בפשוט, גם בדבריהם נאמר כן. ובפירוש 'ספרי דבי רב' [למהר"ד פארדו, על הספרי פרשת כי תצא כב א, פיסקא ה, רכב] כתב שהטעם שלא הזכירו הרמב"ם והפוסקים דין זה לגבי השבת אבידה, זהו משום דאתיא בכל שכן מפריקה, שיש בה גם צער בעלי חיים ואעפ"כ אינו חייב אלא בשיעור ריס, כל שכן השבת אבידה. וכמו"כ משמע בב"ח [הני"ל] דנקט שדין זה הוא בין באבידה ובין בפריקה. [והניח בצ"ע אמאי לא הזכירו הרמב"ם והטור להדיא דין זה גם באבידה].

46. שו"ת ימי יוסף [להגרי"י ידיד זצ"ל, בתרא חו"מ סימן כד], שבכלל 'כי תראה' גם ידיעה בלא ראיה כלל, וכדגלי קרא לגבי עדות ד'ידיעה' הוי כמו ראיה [עי' שבעות לג:]. וכן צידדו הגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד ב'דרך שיחה' פרשת יתרו, עמ' רפ, ובדבריו בספר 'באר אליהו' ב"מ ח"ב, עמ' רנז אות ב נקט שחייב בזה] וה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'ביור הלכה' ס"ק א] דאפשר שגם כשאינו רואה את האבידה בפועל אלא רק יודע שיש אבידה במקום פלוני, אינו רשאי להתעלם, ידיעה הוי כמו ראיה, וממילא גם סומא חייב בהשבת אבידה אף שאינו רואה, עיי"ש. [וכדלהלן פרק כט סעיף יח ו'עומקה של הלכה' סימן רצה]. ופירש ה'באר המולך' [גזילה פי"א ה"א אות ב] דאף שאם רואה את האבידה חוץ לשיעור 'ראיה שיש בה פגיעה' אינו חייב בהשבתה, [וכנ"ל סעיף יא], מכל מקום כל שהאבידה נמצאת בתוך שיעור זה, חייב גם כשאינו רואה אותה בפועל אלא רק יודע שהיא נמצאת, דלא בעינן ראיה בפועל ממש.

47. ואמנם באמרי בינה [דיני עדות סימן ח ד"ה ואפשר] משמע שחייב ההשבה הוא רק כשרואה את האבידה, אבל כשנודע לאדם שמונחת אבידה ועדיין לא ראה אותה, פטור. [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רצה]. וכן נקט ה'עטרת משה' [לאב"ד מאקאווא, חו"מ ח"ב סימן רסה סעיף א] שאם יודע שיש אבידה בלא שראה אותה, אינו מוזהר עליה. [וכתב שלכן מותר באופן זה לקבל שכר על השבתה, עיי"ש]. ויש שכתבו לדייק כמו"כ מדברי היראים [סו"ס קסח] דסבירא ליה דתליא בראיה ממש, ולא סגי בידיעה. [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רצה, ואמנם עיי"ש לדון בראיה זו].

48. תוספתא [ב"מ פ"ב ה"י], אין מחייבים אותו להיות עומד ומחזיר, [-להיות מחזר אולי ימצא אבידה, ודומיא דמה שלמדו בחולין קלט: לגבי שילוח הקן, יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן, פירוש 'מנחת ביכורים' שם] וכו', שנאמר 'כי תפגע'. [וכמו"כ כתב בפירוש רבינו אפרים מבעלי התוס' [הו"ד ב'תוספות השלם' משפטים כג ד] דבהשבת אבידה כתיב 'כי תפגע' ללמד שאינו צריך לעקם עליו הדרך, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רצה, ועיי"ש מדבריו לגבי פריקה]. ועד"ז איתא במדרש [רבה פרשת צו פ"ט, ובמסכת ד"א זוטא פרק השלום] דילפינן מוהר קרא שאין צריך לחזר אחרי אבידה. [שאמרו שם, גדול השלום, שכל המצוות כתיב בהו 'כי תראה', 'כי תפגע', 'כי יקרא' - אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה, ברם הכא 'בקש שלום ורדפהו' - בקשהו למקומך ורדפהו למקום אחר].

ופירש ה'נחל איתן' [סימן א סעיף ה ס"ק א] שכיון דכתיב באבידה 'השב תשיב', הו"א דמצוה לחזר אחרי האבידה, לכך אצטרך מיעוטא שאינו מחוייב בכך. [ואמנם התורת חיים [בחולין שם] כתב דאף דכתיב באבידה 'השב תשיב', פשיטא לן מסברא שלא צריך האדם לחזר בהרים וגבעות אחר מצות 'השבת אבידה', ולא צריך מיעוטא לזה, [ועיין בזה גם בחת"ס חולין קלט:]. ופירש ה'רמון פרי' [בחולין שם] שלא היה הו"א שיחזור אחרי אבידה, דמהיכי תיתי לחוש שיש מקום בעולם שיש בו אבידה שצריך להשיבה, ועוד, שהרי בהדיא כתיב באבידה 'לא תוכל להתעלם', משמע שרק העלמה אסור].

49. וה'משפט האבידה' [בהשמטות לפתיחה] כתב לדון דלפי מה שהובא בקדמונים שצריך האדם להשלים עצמו בתרי"ג מצוות ולחזר אחר כל מצוה, [עיי"ש מה שהובא בזה, ועיין בזה בספר 'נפש כל ח' סימן ו סעיף יב בעזה"י], כמו"כ יש לחזר אחר מצות השבת אבידה. אך כתב שם לדון אם לגבי מעלה זו די בכך שלומד הלכותיה דאותה המצוה, ועד"ה האמור [מנחות קי]. לגבי קרבנות שכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

50. 'משפט האבידה' [בפתיחה, בש"צ ס"ק מב], וכמו שנראה בדרישה [סימן ערב אות ח] שכתב לגבי פריקה שאין בזה משום 'מכין אותו עד שתצא נפשו עד שיקיים

הגבהת האבידה

- טו. לדעת כמה ראשונים גם הגבהת האבידה מכלל המצוה⁵¹, וראוי להדר ולהגביה את האבידה⁵² ולהשיבה⁵³ ביד ימין⁵⁴, וכן להגביה ולהשיבה למאבד בידו ממש בלא לבישת כפפות על היד, וכדומה, משום כבוד המצוה⁵⁵.
- טז. אבידה שחייב בהשבתה, אינו רשאי להתמהמה בהגבהתה אלא עליו להגביהה מיד⁵⁶, ולדאוג להשבתה לבעליה⁵⁷.
- יז. הרואה שתי אבידות כאחת, יכול להגביהם יחד, ואין בזה משום 'אין עושים מצוות חבילות חבילות'⁵⁸.

פרטי דינים בחיוב ההשבה

- יח. אף שיש בהשבת אבידה מצות עשה, לא מברכים על קיום המצוה⁵⁹.

מצות עשה', [האמור בכתובות פז: לגבי מי שאינו רוצה לקיים מצוות עשה], משום שאותו הבית דין שמכים אותו כדי שיקיים המצוה ויפרוק או יטעון, מוטב להם שיעשו המצוה בעצמם, כגון שישלחו לפרוק או לטעון הבהמה, עכת"ד, דחזינו מדבריו דבפריקה לא אמרינן שהחיוב לפרוק חל על אותו שראה ראשון, וא"כ לכאורה ה"ה לגבי אבידה, [ועיי"ש מה שהניח בצ"ע, ודו"ק], וכדלהלן פרק ג הערה 221. [ועיי"ש סעיף עב והערה 210 אם עובר על 'לא תוכל להתעלם' כשרואה אבידה ולא נטלה, באופן שמצויים באותו המקום אחרים שיוכלו להשיבה].

ועיין להלן הערה 75 אם שייך שליחות בהשבה, שהשליחות תתייחס למשלח, או שהמצוה מתייחסת לשליח, כיון שגם הוא נתחייב בכך שראה את האבידה.

51. וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רטו, עיי"ש שיטות הראשונים בזה.

52. 'משפט האבידה' [בפתיחה, סעיף ג (עמ' יא), וב'אפית צדק' שם], שלשיטה זו שגם הגבהת האבידה נחשבת מצוה ולא רק 'הכשר מצוה', [עיי"ש ב'עומקה של הלכה' סימן רטו בעזה"י בנדון זה], יש להדר להגביה האבידה בימין דוקא.

53. ולכאורה השבתה בימין הוא לכו"ע.

54. וכמו כל מצוה שיש לעשותה בימין, וכמבואר בפרי מגדים [או"ח סימן רו באשל אברהם ס"ק ו].

55. 'משפט האבידה' [בהשמטות לפתיחה, עמ' רכה], וסמך לדבר בפסחים נז. ביששכר איש כפר ברקאי דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה, וקרי ליה 'מכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים'. [ולכאורה גם בזה הקפידא גם על ההגבהה היינו דוקא לראשונים הנ"ל הערה 51 וב'עומקה של הלכה' סימן רטו שעצם ההגבהה נחשבת למצוה].

56. 'משך חכמה' [פרשת כי תצא, כב א, ד"ה והנה כאן], שעל המוצא להזדרז ולהגביה מיד, ואסור לחשוב ולהתמהמה כלל. וכתב ה'משפט האבידה' [בפתיחה, ב'בירור הלכה' ס"ק ד אות ב] דפשיטא שאין איסור 'לא תוכל להתעלם' על מחשבה גרידא שלא להרים, וכוונת ה'משך חכמה' [הני"ל] רק זירווא בעלמא. וגם המנחת שלמה [ב"מ נו: ד"ה אמנם] כתב שאם עומד במקום האבידה ומתלבט אם להגביה או להתעלם, אע"פ שהחליט לרגע להתעלם, מכל מקום כל שלמעשה היתה עינו פקוחה על האבידה, אינו עובר על האיסור אף אם היה במחשבתו גם לגזולה, כיון שסו"ס לא נעלמה ממנו האבידה והגביהה על מנת להחזירה. [וכדלהלן פרק ג הערה 189, ועיין ב'עומקה של הלכה' סימן קטט חילוקי הדינים בזה].

57. וצידדו בשו"ת תשובות והנהגות [ה"ג סימן תסג] ובשו"ת 'משפטיך ליעקב' [ח"ז סימן כה] שלאחר שכבר נטל את האבידה, ומתעכב ואינו משיבה לבעליה מיד, אינו עובר על ביטול מצות השבה, [שאיין זה כמו מצות מילה שלא בזמנה, שמצינו לכמה פוסקים דס"ל שעובר כל רגע ורגע], ורק מטעם 'זריזין מקדימים' גרידא מוטל עליו להחזירה מיד, וכדלהלן פרק ג סעיף עא ופרק ט הערה 650, מלבד באופן שנגרם לבעלים נזק בהעדר החפץ, או שיש חשש שיקנו חפץ אחר במקומו.

58. הגרי"ש אלישיב זצ"ל [הו"ד ב'משפט האבידה' ב'פתיחה', בבירור הלכה ס"ק ז אות ב]. ועיין 'משפט האבידה' [שם] כמה טעמים לזה, או דאין חסרון ד'חבילות חבילות' במצוות שבין אדם לחבירו, שהעיקר בזה שחבירו יקבל, או משום שבדבר שמועיל שליחות אין חסרון ד'מצוות חבילות', [וכמבואר באור שמה טומאת צרעת פי"א ה"ו, והטעם כתב שכיון שנתנה לו תורה רשות לעשות שליח ולפרוק החבילה על אחר שאינו מצווה כלל בזה, כמו"כ אין בזה משום עשיה 'חבילות חבילות'], או משום שבנזדמנו שתי המצוות יחד אין חסרון, עיי"ש עוד. ועיין בספר 'בירור הלכה' [להגרי"א זילבר זצ"ל, ח"ז חו"מ סימן רנט, עמ' רפז] שכתב לתלות נדון זה אם יש בגדר הגבהת האבידה ועניינה, ואם זהו חלק ממצוות ההשבה. [עיין בזה להלן בעומקה של הלכה סימן רטו, ועיי"ש ב'בירור הלכה' אם עניינו שבהגבהה מזכה המוצא את החפץ למאבד, וממילא הוי 'השבת אבידה' בעצם, עיי"ש באורך].

59. ראב"ד [ב'תמים דעים' סימן קטט], מאירי [מגילה כא:], ועוד, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן שכג, עיי"ש מדברי הראשונים והאחרונים בטעמא דמילתא.

י. מצא חפץ שחייב בהשבתו והחפץ מונח במקום שעלול להיזק או להיאבד, ואין באפשרותו להחזירו למאבד, מצוה עליו להעבירו לכל הפחות למקום המשתמר יותר, כדי להציל את בעל החפץ מהפסד קצת⁶⁰. [ועיין בהערה 61].

60. וכמו שעולה מדברי הרא"ש [ב"מ פ"ב סימן כא, בביאור שיטת הרי"ף] באיבעיא דדרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר, שכתב דהא דלהלכה צריך להחזיר בשדה בלבד לדברי הרי"ף, [וכדלהלן פרק ל סעיף לא והערה 1962], ולא הוי כמו 'הכיתה נתחייב בה' [עיי"ש פרק ל סעיף מח] ויתחייב גם בעיר, [עיי"ש פרק ל סעיף לא והערה 1963], זהו משום שבדרכו להחזיר רק בשדה, לא אנקטה נגרא ברייתא כמו 'הכיתה'. דאדרבה, בכך שהחזירה מהשדה לעיר הולכה למקום המשתמר יותר מבשדה. [וכדלהלן פרק ל הערה 1963]. ועד"ז פירש הט"ז [סימן רסג סעיף ב] שיטה זו דהא דלא אמרינן שכיון שחייב עצמו בהשבה בשדה, ממיילא יתחייב בעיר מן הדין, [וכמבואר בגמרא שם דשדה ועיר תלויים זה בזה], זהו משום שכיון שעכ"פ יש מצוה בכך שמשויב מהשדה, כיון שבעיר היא משתמרת יותר, [וכמו שכתב הרא"ש הנ"ל לדעת הרי"ף], שפיר י"ל שהשבה שמשויב מהשדה לעיר זהו רק 'לפנים משורת הדין', שעושה קצת טובה לחבירו. [ועיין עוד ב'עומקה של הלכה' סימן רכד מדברי האחרונים בביאור שיטה זו]. ומבואר מזה שגם באופן שאי אפשר לקיים השבה גמורה לבית הבעלים, מצוה עליו לקיים עכ"פ מקצת השבה ולהציל הבעלים מהפסד קצת. וכמו"כ הוכיח האבן האזל [גו"א פי"א הי"ח] מסוגיית הגמרא דעיר ושדה, [עכ"פ לצד דלא בעינן 'השבה מעלייתא', עיי"ש עוד באבן האזל] דדין השבה אינו דוקא להביא האבידה לבית הבעלים, אלא כל כמה דמקרב בהשבה נקרא 'מקצת השבה', כמו היכי דמקרב האבידה מן השדה לעיר, דחזינן דהחזרת שדה היא גופה מצוה. [שהרי אם מחזיר רק בשדה ולא בעיר אין זה 'מכשירי מצוה' כלל].

וגם בחדושי העילוי ממייצ'ט [סימן נז] כתב שגם כשאנו יכול להחזיר האבידה לגמרי למקום המשתמר אלא רק למקום המשתמר קצת, מקיים מקצת ממצות השבה בכך שמקרב את האבידה יותר לבעליה. [ובזה כתב ליישב דברי הראשונים ב"מ ל. דכהן בבית הקברות נחשב ד'בעידנא' דעבר על הלאו מקיים העשה, ולא אמרינן דלא הוי 'בעידנא' משום שאינו מקיים עשה דאבידה עד דמיהדר לאבידה למרה, שהרי מתעסק הוא במצות השבה בשעת עקירת הלאו, ואע"פ שעדיין לא נגמרה מצות השבה, אין חסרון בכך, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רטו].

ולפ"ז גם במוצא 'ספק הינוח' במקום המשתמר קצת, שהדין הוא שלא יטול, [וכדלהלן פרק כב סעיף קע"א], ואם עבר ונטל לדעת כמה פוסקים לא יחזיר גם אם לא הלך משם, כיון שכבר נתחייב בהשבה, [עיי"ש פרק כב סעיף קע"ב], היינו דוקא באופן שנטלו כדי להשיב, אך אם הגביה את החפץ רק כדי להניחו במקום משתמר יותר, [וכמו שמצוי שרוצה להרים החפץ למקום גבוה שלא ידרס או יאבד, או כשצריך למקום החפץ, או שרוצה להניחו בחדר המיועד לאבידות, וכדומה], אינו מתחייב בהשבה, ואדרבה, להנ"ל באופן שעיי"כ יכול להציל את האבידה מהפסד, כגון שלא יידרס או ילך לאיבוד, מחוייב הוא לעשות כן ולהציל את האבידה עכ"פ מהפסד קצת, וכדלהלן פרק כב הערה 1442 ופרק לג הערה 2187 וב'עומקה של הלכה' סימן קו.

61. והיינו באופן שהחפץ היה 'דרך נפילה', שאין לבעלים 'סימן מקום' בהמצאותו באותו המקום דוקא. וכן מיירי באופן שהבעלים יוכלו למצוא את החפץ גם במקום שמניחו עתה.

כלל חיוב ההשבה להשיב למאבד את גוף האבידה, ואין די שישלם לו דמיה⁶². [ניתן שיש חולקים⁶³, ועיין בהערה איך הדין כשמוצא דבר שאין בו סימן⁶⁴]. ויש שכתב שגם כשמצא מעות, מעיקר הדין צריך להחזיר דוקא את אותם המעות, ולא אחרים תמורתם⁶⁵. [וכמו"כ באופנים שהותר לו למכור את האבידה, אם מכר את האבידה ומעות המכירה עדיין בעין, צריך להחזיר לו מעות אלו עצמם⁶⁶]. אך יש שכתבו לדון בזה⁶⁷. אולם אם המאבד אינו מקפיד על גוף האבידה עצמה, מקיים עצמה גם בהחזרת דמיה⁶⁸.

62. חידושי הפלאה [בגליון השו"ע סימן רסג על הסמ"ע ס"ק ג], שהמוצא צריך להשיב את האבידה עצמה, ואינו יוצא ידי חובה אם משלם דמיה מכיסו, שיכול המאבד לומר דניחא לי בחפצי. [ומזה כתב להשיג על הסמ"ע שם, וכדלהלן פרק ל הערה 1949]. וכמו"כ כתב ה'אולם המשפט' [שם סעיף ג] שמוצא אבידה שהגביהה, אינו רשאי להחזירה למקומה ולשלם למאבד דמיה מכיסו, שאסור לאבד כלי חבירו אפילו על מנת לשלם, ד'חבול ישיב רשע גזילה ישלם', אע"פ שגזילה משלם רשע הוא. [ב"ק ס:]. וגם ה'יד יוסף' [להגרי"י שטרן זצ"ל, ב"מ כו: בתוד"ה מתנה] כתב שאם נטל אבידה והחזיר דמיה, לא קיים בכך לאו ד'לא תוכל להתעלם'. וכמו"כ כתב ה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'בירור הלכה' ס"ק ו אות ג] שהמתעלם מן האבידה אבל כוונתו להשיב דמיה, מסתבר שעובר באזהרת 'לא תוכל להתעלם', וכדלהלן פרק ג הערה 206 ופרק כו הערה 1785, וכל שכן באופן שיש עשה דהשבה דהוי ביטול העשה גם אם משיב דמיו. [עיי"ש מה שכתב לדון לפי"ז]. וגם הפרי יצחק [ח"א סימן נב ד"ה ומזה וכו' ועכ"פ] נקט בפשיטות דבעלמא ע"י שנותן דמי האבידה אינו נפטר מחיוב ההשבה. [ומזה הניח בצ"ע דברי הריטב"א ב"מ ל. וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן ז]. והוסיף ה'אולם המשפט' שאפילו 'זקן ואינה לפי כבודו' שפטור מהשבה, אם 'הכיש' ונתחייב בהשבה, [וכדלהלן פרק ל סעיף מח], תו לא מהני שישלם דמיה. [עיי"ש פרק ל הערה 1998].

וכמו"כ כתב הגר"א גנובסקי זצ"ל [בספר 'חדר הורתי', ב'מילואים' סימן טז אות ח] שכשהמוצא אינו מעוניין להשיב את האבידה ומוכן להתחייב כסף יותר מדמיה, יכול המאבד לכופו להשיב לו את האבידה עצמה. וכן צידדו הפתחי חושן [אבידה פ"ח הערה ב] וקובץ 'תבונות ארי' [תשנ"ט, עמ' ל סעיף כג, מהגרא"ל מקוביצי זצ"ל] ד"ל שגם כשיש למוצא טירחא להשיב את האבידה אינו רשאי להניחה ולשלם דמיה מכיסו. [ועיין עוד בנדון זה להלן ב'עומקה של הלכה' סימן ז]. ואמנם בחכם בתורה הרוצה לעשות 'לפנים משורת הדין' ולהחזיר האבידה, דעת כמה ראשונים והרמ"א שיש לו לשלם דמי האבידה מכיסו ואינו רשאי להחזיר האבידה, [וכדלהלן פרק ל סעיף מג], וכתב הפלאה [הנ"ל] שאין מזה ראייה לשאר מוצא אבידה שיצא ידי חובתו בהחזרת דמי האבידה, שדוקא בזה שמן הדין אין הזקן חייב להחזיר, אלא שרצונו לעשות 'לפנים משורת הדין', לכן מועיל שמשלם דמי האבידה, אבל בשאר מוצא אבידה שמחוייב השבה מעליא, אינו נפטר בהשבת דמי האבידה. [וכן כתבו הפתחי חושן וקובץ 'תבונות ארי' [הנ"ל הערה 62] מדנפשייהו].

[ואמנם יש לציין שזהו דוקא באופן זה שמחמת דין 'זקן ואינה לפי כבודו' אינו יכול להשיב גוף האבידה לדעה זו שאינו רשאי להחזיר, אך בשאר אופנים שמחזיר אבידה 'לפנים משורת הדין', לדעת כמה פוסקים מדין 'לפנים משורת הדין' חייב להשיב את החפץ עצמו שמוצא, וכדלהלן פרק לד סעיף קמט, ועיי"ש שיתכן דעכ"פ אין כופין להחזיר את האבידה עצמה].

ועיין להלן פרק כו סעיף שהאם יש חיוב השבה על חפץ של ישראל המבוטח בחברת ביטוח של גויים, באופן שגם אם לא יחזיר את החפץ למאבד הישראלי ישלם לו הביטוח את שווי החפץ. ולהלן פרק לג הערה 2159 וב'עומקה של הלכה' סימן יא שישלם הפוסקים באבידה שהגביהה המוצא לפני שהתייאש המאבד ממנה, ואח"כ התייאש ממנה דלא מועיל היאוש, אם עכ"פ בגוף האבידה זוכה המוצא ואינו צריך להחזיר אלא דמיה.

63. עיין בהפלאה [שם] שגם באופן שיש ספק אם המוצא נפטר משום 'זקן ואינה לפי כבודו' או לא, [כגון באיביעה דדרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר], אינו יוצא ידי חובתו אם ישלם דמי האבידה מכיסו, שאם חייב בהשבה מעליא הרי הוא צריך להשיב האבידה עצמה ואין די בתשלום דמיה. [וכדלהלן פרק ל הערה 1949 וב'עומקה של הלכה' סימן ז]. ומבואר בהפלאה שם שמדברי הסמ"ע [שם ס"ק ג, שכתב הפלאה להקשות עליו] משמע שבאופן שיש ספק, אם משלם הזקן מכיסו הרי הוא נפטר מחיוב ההשבה, [וכדלהלן פרק ל הערה 1948], ונראה מדברי הפלאה [שם] שנקט שלדברי הסמ"ע בכל גוונא שמשלם דמי האבידה, יוצא המוצא ידי חובת השבה, [וכמו שבאמת הקשה עליו הפלאה, וכדלהלן פרק ל הערה 1949], ודו"ק. [ואמנם יש לציין שמדברי הסמ"ע גופיה אין הכרח לזה, ד"ל שרק בספק 'זקן ואינה לפי כבודו' ס"ל דדי שישלם מכיסו, כמו בעיקר 'זקן ואינה לפי כבודו' לשיטת שאינו רשאי להחזיר ולהחזיר, שיכול לשלם מכיסו, וכדלהלן פרק ל סעיף מג, ולא בסתם משיב אבידה שיכול להחזיר את גוף האבידה]. וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן ז.

וה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'בירור הלכה' ס"ק ג] הוסיף שלסוברים שבגזילה גם כשאין הגזילה בעין מקיים מצות 'והשיב את הגזילה' בנתינת הדמים, [עיי"ש מה שהביא בזה], י"ל דכמו"כ באבידה שאבדה למוצא מקיים המצוה בהשבת דמיה. והוסיף שגם לסוברים שרק כשהגזילה בעין מקיים מצות השבת גזילה, מכל מקום השבת אבידה שחיובה משום הצלת ממונו הנאבד, מקיים המצוה גם בהשבת דמים. [וכהא דמטו משמיה דהברכת שמואל דמקרא ד'השבותו לוי' דילפינן שבדבר שאין עושה ואוכל ימכר, נתחדש שגם בדמים מתקיימת מצות השבת אבידה]. וסיים דמכל מקום באופן שפשע באבידה יש לדון שאינו מקיים בהשבת דמיה מצות השבת אבידה, כיון שעתה חיוב התשלומים דידיה הוא מדין שומר, עיי"ש. [ואמנם אינו מוכרח ד"ל שגם חיוב השמירה יסודו מדין השבת אבידה, ודו"ק].

64. בשם הגר"ש ז"ל אויערבאך זצ"ל הובא [בקובץ 'צהר' חלק יד עמ' נב שאלה ח] שהמוצא חפץ שאין בו סימן, כגון עט וכדומה, ויש חשש שעדיין לא נודע לבעלים שאבד מהם, וממילא הוי 'איש שלא מדעת', [ואמנם עיין להלן פרק לב הערה 2098 שיתכן שאומרים בעט 'אדם עשוי למשמע בכיסו'], יכול המוצא להגביהו ולומר שאם אח"כ יתברר מי הם הבעלים, ישלם להם. ואינו צריך להפסיד החפץ שלא להגביהו לעצמו, [והוסיף שלפעמים צריך להגביהו כדי שלא יקחנה אחר], עיי"ש, וכדלהלן פרק לג הערה 2186. [ויש לעיין אם דבריו אמורים בכל דבר שאין בו סימן שבלאו הכי יש לתלות שלא יוכל החפץ להגיע ליד הבעלים, שיכול המוצא לזכות בו על סמך תנאי זה].

65. הגרי"ש אלישיב זצ"ל [הו"ד ב'משפט האבידה' סימן רנט ב'בירור הלכה' ס"ק ט אות א, ועיי"ש שצידד שכן הדין גם כשמחזיר 'לפנים משורת הדין', וכדלהלן פרק לד הערה 2291, ואמנם עיי"ש הערה 2292], וכן צידד בשו"ת חלקת יעקב [חו"מ סימן כב, עיי"ש]. ויסודו כנ"ל שמעיקר חיוב השבת אבידה להשיב את גוף החפץ, ואין די שמשלם דמיו. [ואמנם עיין בסמוך הערה 67 לזמנו]. וסמך לזה מדברי הרמב"ם והשו"ע שהובאו בסמוך הערה 66. [שלדבריהם אפילו כשיש ביד המוצא דמי אבידה שמכרה, צריך להחזיר דוקא דמים אלו עצמם, וא"כ כל שכן כשמצא דמים ובא המאבד שצריך להחזיר לו מעות אלו עצמם]. ועיין גם בדברי הגר"ח קניבסקי שליט"א שמעות שחייב בהשבתם אינו רשאי להשתמש בהם ולהשיב לו אחרים תמורתם. [הו"ד בספר 'באר אליהו' ב"מ ח"ב, עמ' רס אות ב].

ויש לעיין אם לפ"ז כשהמוצא פוגש את המאבד ברחוב, והמעות שמצא אינם בידו אך יש בידו מעות אחרים, עדיף שימתיין ולא יקיים מעלת 'זריזין' להשיב לו את המעות שבידו, עד שיזדמן לו להשיב לו את המעות שמצא. [אך כיון שבאופן שהמאבד אינו מקפיד דוקא על המעות שאבדו, יכול להשיב לו גם מעות אחרות, וכדלהלן פרק לג הערה 67, א"כ למעשה כל שהמעות שמצא אינם בידו, יכול המאבד לומר למוצא שאינו מקפיד דוקא על אותם המעות שמצא, ואז יצא המוצא ידי חובת השבה בכך שיתן לו את המעות המזומנות שבידו].

66. עיין רמב"ם [גו"א פ"ג הי"ז] ושו"ע [סימן רסז סעיף כה, ויסודו בטור שם] שמוצא אבידה שמכרה בדמים, [שפסקו שם שהמוצא רשאי להשתמש במעות, ולפיכך חייב באונסים, וכדלהלן פרק ו סעיף קמ והערה 402], ולבסוף בא המאבד, כל שדמי המכירה עדיין אצל המוצא בעין, עליו להחזיר למאבד מעות אלו עצמם, [עיי"ש שכתבו 'שכיון שיש לו רשות להשתמש בהם הרי הן אצלו כשאלה'], ודייקו מדבריהם ה'אבן העזר' [בהגהתו בגליון השו"ע חו"מ סימן מז, על הבאר היטב ס"ק ד], האבן האזל [על הרמב"ם שם, ועיין בהשמטות שם] וה'משנת יעבץ' [להגרי"ב זולטי זצ"ל, חו"מ סימן מ אות ח] דאף שמעיקרא היה רשאי המוצא להשתמש בדמים שקיבל תמורת

- כא. החזיר את האבידה למאבד ושוב אבידה, חייב המוצא להחזירה לו שוב, ואם חזר ואבידה חייב להחזירה לו פעם שלישית, וכן הלאה⁶⁹. [ועיין בהערה⁷⁰]. אולם אם האבידה חזרה ואבדה מחמת התרשלות המאבד בשמירתה, יתכן שאין המוצא מחוייב לחזור ולהשיב לו⁷¹. [ועיין בהערה גם אדם אחר פטור מהשבת חפץ זה, ואם פטורים גם להשיב חפצים אחרים של אדם זה⁷²].
- כב. יש לדון אם יש חיוב 'השבת אבידה' באופן שלא ירויח המאבד ממנו מההשבה⁷³, אלא רק ימנע ממנו טירחה⁷⁴.

האבידה, מכל מקום כל שהמעות עדיין בעין, צריך להחזיר לו מעות אלו עצמם, עיי"ש. [ולא סובר הרמב"ם כמו שנקטו תוס' ב"מ כט. ד"ה והוי' שגם אם באו הבעלים קודם שהוציא את המעות, אין המוצא חייב להחזיר למאבד אותם המעות עצמם, ולאו דוקא נקטו בגמרא לרבי טרפון דשרי להשתמש במעות, 'והוי שואל עלייהו', שהרי באמת אינו שואל אלא לוח, ולדבריהם גם אם המעות בעין אינו צריך להחזירם לו]. וכדלהלן פרק כ הערה 1288 וב'עומקה של הלכה' סימן קצה-ג. [ועיי"ש המשך דברי בעל ה'אבן העזר' הנ"ל מה שחדש באיסור להשתמש בדמי המעות שמכר].

67. בשו"ת בית אפרים [חו"מ סי מט, הו"ד בפתחי תשובה סימן רצב ס"ק ג] כתב לגבי מעות פקדון, דאף שמן הדין צריך להחזיר אותם המעות שהפקידו אצלו ואינו יכול להחליף אחרים תחתיהם, מכל מקום היכא דאמדינן דאינו מקפיד דוקא על מעות אלו, יכול להחזיר אחרים, וכתב בספר 'משפט האבידה' [סימן רסז ב'ביורו הלכה' ס"ק כד] דלפי"ז לכאורה כמו"כ הדין באבידה, וממילא בזמנינו שאין מקפידים על מעות מסוימים, יוכל להחליפם. [אך למעשה הניח דין זה בצ"ע, כיון שסתימת הפוסקים משמע דלא כדברי הבית אפרים הנ"ל]. וגם בספר 'דרכי חושן' [סימן רנט בפתחה ס"ק ג] כתב בפשיטות שגם כשמצא מעות יכול לתת מעות אחרים. ועוד יש לציין דבלאו הכי לפי מה שנקטו פוסקי זמנינו שבזמן הזה השמירה המעולה לכספי מציאה זהו בבנק או בגמ"ח וכדומה, [וכדלהלן פרק ו סעיף קלד], א"כ אין כ"כ נפק"מ בדין זה, דבלאו הכי לא יחזיר אותם המעות שמצא, וכל כסף שנמצא עומד לשמירה כזו.

68 הגר"ח קניבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'באר אליהו' ב"מ ח"ב, עמ' רסא אות ה], שאם המאבד הסכים למוצא שהוא מוותר על האבידה עצמה ומוכן לקבל תמורתה, מקיים המצוה בכך שמחזיר דמיה.

69. משנה ב"מ ל: החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו ארבעה וחמישה פעמים חייב להחזירה, שנאמר 'השב תשיבם', והובא להלכה ברמב"ם [גו"א פי"א הי"ד], בטור ובשו"ע [סימן רסז סעיף ב], והסיקו בגמרא [שם לא]. דילפינן לה מ'השב', דאפילו מאה פעמים משמע, ופירשו התפארת ישראל [במשנה שם, פ"ב משנה ט אות עא] והאחרונים דקמ"ל קרא דלא אמרינן שכיון שברחה שוב ושוב, פשע המאבד, דהיה לו לשומרה יפה יפה, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רס.

70. והאחרונים כתבו לדון די"ל שנתחדש בזה שכיון שחזרה הבהמה וברחה, נחשב שעדיין לא נתקיימה ההשבה הראשונה, [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רס], ויש בזה נפק"מ לכמה דברים: א. שגם כשלא הגביה שוב כשחזרה וברחה, חייב בעשה ד'השב תשיבם' מחמת ההגבה הראשונה. ב. שאם לא השיב בפעם השניה, חייב משום 'שומר אבידה' מחמת ההגבה הראשונה. [וכדלהלן פרק ו סעיף קנז]. ג. 'זקן ואינה לפי כבודו' שעבר והשיב בפעם הראשונה, חייב מחמת כך גם בהשבה השניה, שההשבה הראשונה הרי היא כעין 'הכישו', שמחמת כך מתחייב בהשבתה גם אח"כ. [וכדלהלן פרק ל סעיף נג]. ג. כשלאחר ההשבה הראשונה הוזלה האבידה לפחות משהו פרוטה, שכיון שעדיין לא נגמרה ההשבה הראשונה אינו נפטר מהחייב מחמת כך שעתה היא פחות משהו פרוטה. [וכדלהלן פרק כא סעיף קמ"ד]. ד. כשבזמן שרואה את האבידה בפעם השניה עסוק המוצא במצוה כיבוד אב, ואינו מתחייב עתה בהשבה, אך מכל מקום כיון שעדיין מחוייב מחמת ההשבה הראשונה, אינו נפטר מההשבה מחמת עיסוקו במצוה. ה. כשבפעם הראשונה נטל את האבידה לפני יאוש, ואילו לאחר שברחה ממנו ומצאה שוב, כבר נתייאו הבעלים, דהוי 'באיסורא אתא לידיה' מחמת חיוב ההשבה הראשונה. ו. כשבפעם השניה שרואה את האבידה נמצאים עמו בני אדם נוספים, שאם זהו המשך החיוב הראשון, מתחייב בזה דוקא אותו שהתחיל בהשבה בפעם הראשונה, ולא כולם בשוה, עיין בנדון זה בדבר אברהם [ח"ב סימן ח אות ו], נאות יעקב [סימן יט אות ג], שיעורי הגר"ד פוברסקי זצ"ל [ב"מ אות שלו ואות תה], 'אמרי שפר' [להגרמ"א סגל זצ"ל, עניינים, סימן קנב], ספר הזכרון להגר"י אברמסקי זצ"ל [עמ' לד, מדברי הגרש"י זיון זצ"ל], דברי הגר"י ש'אלישיב זצ"ל [בהערות' ב"מ ל: וב'משפט האבידה' [סימן רסז ב'ביורו הלכה' ס"ק ג], וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן רס.

71. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [ב'מנחת שלמה' (ב"מ לא. ד"ה השב), והו"ד ב'משפט האבידה' (סימן רסז ב'שערי צדק' ס"ק יז)], שיתכן שאין חיוב לחזור ולהשיב אבידה לאדם מוזנח המתרשל בשמירת נכסיו, [והיינו גם באופן שאין בדת האדם להפקיר חפציו ואינו עושה כך בכוונה, אלא כך טבעו שהוא מוזנח ומתרשל ואינו שומר חפציו], ובזה לא איירי קרא ד'השב' אפילו מאה פעמים. [ומשמע מדבריו שיתכן שגם בפעם הראשונה פטורים מלהשיב אבידה לאדם זה, וכדלהלן פרק כג סעיף רכב והערה 1568 וב'עומקה של הלכה' סימן רס]. אולם הגר"ח קניבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'באר אליהו' ב"מ ח"ב, עמ' רסא אות ד] נקט שהשומר על ממונו וחפציו בצורה רשלנית ומחמת כך נאבדים שוב ושוב, מוטל על הרואה להשיבם לו בכל פעם.

72. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [שם], שיש להסתפק אם רק אותו אדם שכבר החזיר פעם אחת פטור מלהשיב שוב ושוב, [דומיא דמה שאמרו במשנה ב"מ ל: 'החזירה וברחה החזירה וברחה וכו''], או שכיון שהאדם מוזנח ואינו שומר חפציו, פטורים גם אחרים להחזיר לו, כיון שידוע שהוא מוזנח, ולא כל כמיניה לגרום טורח לאחרים להשיב לו, אחר שהוא מתרשל בשמירת חפציו. וכמו"כ כתב לדון דיתכן שכיון שהאדם מתרשל ומאבד חפציו שוב ושוב, פטורים להחזיר לו גם חפץ אחר שאבד לו בפעם הראשונה, ולא דוקא חפץ שאיבד וחזר ואיבדו לאחר שהחזירו.

73. וכגון באופן שיצטרפו לשלם למשיב האבידה הוצאותיו השוים כדמי האבידה, או שהאבידה מבוטחת בביטוח של גויים ויקבלו מהביטוח את שווי האבידה, ואופנים נוספים שאין לבעלים תועלת ממונית בהשבה אלא רק מניעת טירחה.

74. דבר אברהם [ח"א סימן ט אות ה-ז] והגרש"ז אויערבאך זצ"ל [ב'מנחת שלמה' ב"מ דף כו: עמ' רצג, ודף כז. עמ' שב], עיי"ש שהאריכו בזה, וכדלהלן פרק כו הערה 1785 וב'עומקה של הלכה' סימן רעא [עיי"ש השיטות בזה].

- נב. שלח שליח להשיב אבידה, יש לדון אם מצות ההשבה מתייחסת לשליח או למשלח⁷⁵. [ועיין בהערה איך הדין כששלח קטן וכדומה⁷⁶].
- נד. חיוב השבת אבידה מוטל על המוצא, אך אין חיוב על המאבד לחזר אחר אבידתו⁷⁷.

אופנים נוספים הנכללים בחיוב ההשבה

- נה. מכלל 'השבת אבידה' - הצלת ממון חבירו ומניעת הפסד ונזק ממנו⁷⁸, וכן לייעץ לחבירו עצה טובה כדי שלא יגיע להפסד⁷⁹, וכל שכן שלא להזיקו⁸⁰. וכמו כן שאר ענייני טובות שבאפשרות האדם לעשות לחבירו, מחוייב לעשותם לו מעיקר הדין⁸¹.
- נו. מכלל 'השבת אבידה' לומר לחבירו היכן נמצאת אבידתו, או שאר פרטים על אבידתו⁸², וכמו כן אם רואה שתי מודעות בקירבת מקום, אחת של המאבד ואחת של המוצא, ונראה ששתייהם על אותו החפץ, מצוה להודיע לאחד מהם על השני⁸³.

75. בגידולי שמואל [ל. ד"ה ואם] מבואר שאפשר לשלוח שליח להשיב, והמשלח מתחייב בהשבה. [עיי"ש שכתב שבאופן ש'זקן ואינה לפי כבודו' שלח אדם אחר להכיש הבמה, אמרינן דשלוחו כמותו, וכדלהלן פרק ל הערה 2004. וה'משפט האבידה' (שהובא בסמוך, בסימן רסג) כתב לתמוה עליו שכיון שהזקן אינו חייב בהשבה, ממילא חייב השליח מצד עצמו בהשבה, וכמו שהובא שם פרק ל הערה 2004]. אך ה'משפט האבידה' [סימן רנט ב'בירור הלכה' ס"ק ב-ב, ובסימן רסג ב'שערי צדק' ס"ק כד בקצרה] הניח בצ"ע אם יכול לעשות שליח להשבת האבידה, דלכאורה המצוה מתייחסת לשליח, כיון שגם הוא נתחייב בכך שראה את האבידה, וכהא דנקט בשו"ת בית הלוי [ח"א סימן י] שלא שייך שליחות במילה כיון שגם השני עושה מחיובא דכל ישראל, עיי"ש עוד, [ועיין לעיל הערה 50 ולהלן פרק ג הערה 210 אם הראשון שראה את האבידה, נתחייב קודם בהשבה, והחייב חל עליו], ואינו מתייחס לראשון שראהו. [אך כתב דמכל מקום י"ל דסגי שעשה שליח, כיון דאיכא אחר דשומר על האבידה, אך עכ"פ משום 'מצוה בו יותר מבשלוחו' יש שיעשה בעצמו]. וגם בהערות לחדושי הריטב"א [במות ו. הערה 288] כתב לדון כמו"כ אם המצוה מתייחסת לשליח או למשלח.

וגם הגר"ז⁸⁰ גולדברג זצ"ל כתב דלכאורה לא מצינו שאפשר לעשות שליח להגביה מציאה, שהמשלח יתחייב במצוה והשליח יפטר, שזכיה במציאה שמתחייב על ידי כך בהשבה אינה בגדר 'זכיה' אלא שחייבה תורה למגביה מציאה להשיבה לבעלים, ואין זה תלוי בכוננתו של המגביה. אך מאידך, מדברי הרמב"ן במלחמות ב"מ כו: נראה שהמגביה מציאה כדי לגזולה אינו נעשה 'שומר אבידה', [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן ח-ט וסימן קכח], ומשמע מזה שיש מצוה וזכות במציאה בתור שומר, ואם מגביה ואינו רוצה להיות שומר, ביטל המצוה ואינו נהיה שומר בעל כורחו, ולכאורה לפי"ז שייך ששליח יגביה מציאה בתור שליח שיתחייב המשלח בהשבה. [הו"ד בהערותיו לספר 'שערי ציון' להגר"ש רבינוביץ, ח"ב עמ' רסב-רסג]. והוסיף [שם עמ' רסה] דלפי"ז י"ל שכל שהמשלח אומר לאדם אחר 'הרם המציאה ואני אשיבנה', ולא חזר בו המשלח, נתחייב המשלח במצוה וממילא נפטר השליח, שלא הגביהו כדי לקיים המצוה בעצמו, אלא שאם המשלח יחזור בו אז יתחייב השליח בהשבה, ולסברת הרמב"ן גם השליח לא יתחייב בתשלום כדין 'שומר אבידה' אלא שביטל מצוה, עיי"ש עוד.

76. עיין גידולי שמואל [שם] שדן ב'זקן שאינה לפי כבודו' ששלח שליח שאינו בר שליחות ואינו בר חיובא כמו קטן וכדומה, אם מתחייב הזקן בהכשת השליח, וכדלהלן פרק ל הערה 2003, ועיי"ש מה'משפט האבידה' שכתב לדון בדבריו.

77. וכמו שנתפרש בכל דוכתא חיובי הכרזה של המוצא.

ואמנם עיין להלן פרק ט הערה 623 בשיטות שחיוב הכרזה אינו מהתורה, [וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן א, עיי"ש באורך]. והטעם פירשו הגר"י מרצבך זצ"ל [הו"ד בספר 'עלה יונה' עמ' רסז] והגר"ד פוברסקי זצ"ל [ב"מ כו: עמ' רפד] שמן התורה לא מוטל חיוב ההכרזה על המוצא אלא על המאבד, שעליו לחפש את המוצא. [עי' בנדון זה להלן ב'עומקה של הלכה' סימן לח. וסיים הגר"י מרצבך שם שזהו האמור 'עד דרוש אחיך אותו' - דהיינו המאבד - בהכרזתו, שאז מחוייב המוצא להחזיר לו]. והיינו משום שחיובי השבת אבידה המוטלים על המוצא הם רק דברים שהמאבד עצמו אינו יכול לעשות, אך מה שגם המאבד יכול לעשות, אין המוצא צריך לעשות בשבילו.

78. וכדלהלן פרק נ סעיף קעז.

79. וכדלהלן פרק נב סעיף שיא. וכמו"כ אם רואה את חבירו עומד לקנות חפץ מסויים במקום שהחפץ נמכר ביוקר 'שתות' ממחירו הרגיל, חובה עליו להודיע ולהזהירו מכך, וכדלהלן פרק נא סעיף רמה.

80. והרבה אחרונים כתבו דמקור האיסור להזיק, זהו מכך שציותה התורה להשיב אבידה ולהציל ממון חבירו אפילו מהפסד שלא בא על ידו, וק"ו שאסור להזיק בידים לחבירו, וכדלהלן פרק נ הערה 3347. [ועיי"ש שיתכן שמתעם זה גם 'גרמא' בנזקין אסור, ובשו"ת תורת חיים להגר"ח זונפלד זצ"ל סימן עא (מחתנו הגר"ה שניקר זצ"ל) הוסיף דכמו"כ כשרואה את ראונו שרוצה להזיק ממון שמועון ויש ביזו למנוע את ראונו להזיק, ואינו עושה כן, עובר במצות 'השבת אבידה', דלא גרע מ'ראה מים שוטפין ובאים' שצריך לגזור מפניהם]. אך יש שכתבו שאי אפשר ללמוד מהשבת אבידה לאיסור להזיק לחבירו, עיי"ש פרק נ הערה 3348.

81. וכדלהלן פרק נ סעיף קעז.

82. 'פתחי חושן' [פ"ז הערה יא בסו"ד, ואמנם עיי"ש דלא הוה ברירא ליה] ו'משפט האבידה' [סימן רסז ב'שערי צדק' ס"ק לה], שזהו מכלל מצות 'השבת אבידה'. ומוזה כתבו להעיר על מה שהובא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג [דפוס פרג סימן קנג], ב'כל בו' [סימן קטז] ובמחזור ויטרי [עמ' 798] דמי שאבדה לו אבידה, יש לו כח להכריח הקהל ולהושיב החזן עד שיכנסו כולם בחרם שכל מי שיודע ממנו שום דבר שיאמרו לו, ואין יכול התובע לומר לא אכנסו בחרם, כי תקנת גאונים היא. [ובשו"ת מהר"ק שורש קי הוסיף שאם הכריזו בבית הכנסת להחזיר אבידה בתקנת רבינו גרשום, ויש אנשים שאומרים שנמסר להם הדבר בסוד, שיש לנדות מי שמשתדל לבטל תקנת רבינו גרשום, ואפילו אם נשבע שלא לגלות לא יועיל, והו"ד בבית יוסף (ח"מ סו"ס רסז מחודש א), ברמ"א (י"ד סימן רכח סעיף לג, שלא חלה השבועה) ובסמ"ע (שם ס"ק ד)]. וכדלהלן פרק נא סעיף רטו והערה 3437, ולכאורה גם בלא תקנת רבינו גרשום יש מצות 'השבת אבידה' על מי שיודע מי מצא להודיע כן. וכתב ה'משפט האבידה' [שם] שהתקנה היא רק לאלומי מילתא, אך גם משום מצות 'השבת אבידה' חייב היודע להעיד. [הו"ד רכי חושן' (סימן רסז סעיף ג ס"ק ב) באמת הוכיח מזה שמצות השבה מחייבת רק בעצם ההשבה, אך להודיע על אחד שמצא זהו רק כעין 'הכנה' למצוה, ואין זה בכלל חיוב ההשבה, אך הפתחי חושן' כתב שזהו דוחק. ויש להוסיף דלכאורה עכ"פ משום הצלת ממון חבירו יש לחייבו בזה].

83. הגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'תשובות הגר"ח' (עמ' תתמו), וכדלהלן פרק נא סעיף רנו. ואמנם יש לעיין אם היינו מעיקר מצות 'השבת אבידה', כשאר הצלת ממון חבירו מהפסד, (וכדלהלן פרק נ ופרק נא), ועל איזה איסור עובר אם אינו עושה כן. ועיין להלן פרק יז סעיף צד אופן נוסף שמקיים מצות 'השבת אבידה' בדיבור גרידא].

כז. הכריז על האבידה ובאו שנים ואמרו סימניה, לא יחזיר לא לזה ולא לזה⁸⁴. ויש שכתב שמכלל 'השבת אבידה' מוטל על המוצא לדאוג לעשות פשרה ביניהם, כדי שלכל הפחות תחזור קצת מהאבידה למי שבאמת מגיעה האבידה⁸⁵. [ועיין בהערה⁸⁶].

השבת אבידה לדיין אם נהשבת 'שוחר'

כח. נחלקו פוסקי' זמנינו אם המאבד פסול לדון את המוצא מעיקר הדין⁸⁷ או רק ממידת חסידות⁸⁸. ויש שכתב שגם כשהחזיר אבידה 'לפנים משורת הדין', אינו פסול לדונו מעיקר הדין אלא רק ממידת חסידות⁸⁹.

84. וכדלהלן פרק י סעיף רנג.

85. 'אילת השחר' [ב"מ כת. אות ב, מהדורת תשע"א], שמלשון הרמב"ם והשו"ע [עי' רמב"ם גו"א פי"ג ה"ו (ודו"ק), ושו"ע סימן רסז סעיף ה, בדפוסים ישנים] שכתבו בדין זה 'תהא מונחת עד שיודה האחד לחבירו או יעשה פשרה ביניהם', מדוייק שמצד חיוב השבה מוטל על המוצא לעשות פשרה ביניהם, שגם זה כלול בחיוב ההשבה כדי שלכל הפחות תחזור קצת מהאבידה למי שבאמת מגיעה האבידה, [וכתב לדון אם מועיל זה גם כשהאבידה כולה שוה פרוטה, וע"י הפשרה יקבל רק חצי פרוטה שבאמת מגיע לו], עיי"ש.

86. ואמנם יש להעיר שבספרי הרמב"ם שלפנינו, [וכן בשו"ע הנדפס מחדש], איתא 'או יעשו פשרה ביניהם', ולפי"ז אין משמעות מלשונם שמוחזיר המוצא לדאוג לכך, וכדלהלן ב'עומקה של הלכה' סימן קסט.

87. שו"ת חלקת יעקב [להגרמ"י ברייש זצ"ל, ח"א סימן קנג, ובנדפס מחדש חו"מ סימן א], דלא עדיף מאריסיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי שהביא לו מדידה בחמישי בשבת ואמר ליה פסילנא לדינא, [וכמבואר בכתובות קה:], אע"ג דמדעם דנפשיה נתן לו רק שהקדים להביא לו, וכן הא דשמואל דקעבר במברא אתא האי גברא ויהיב ליה ידיה ואמר ליה פסילנא לדינא, אע"ג דהאי גברא ודאי מצוה דהידור קעביד בהכי, [עיי"ש בגמרא]. וסיים החלקת יעקב די"ל שגם לשיטת תוס' [כתובות שם ד"ה לא, וסנהדרין ח. ד"ה פסילנא] והראשונים דסברי דהתם רק ממידת חסידות מיפסלי ולא מן הדין, [ודלא כדמשמע ברמב"ם סנהדרין פכ"ג ה"ג דמשורת הדין פסילי לדינא, עיי"ש בכס"מ ובב"י חו"מ סימן ט סעיף ד], מכל מקום בהשבת אבידה דיש קירוב דעת גדול, גם לדידהו אסור מדינא.

88. הגרי"ש אלישיב זצ"ל [הו"ד ב'משפט האבידה' סימן רנט סעיף ה ב'בירור הלכה' ס"ק ט אות ה] והגר"ח קנייבסקי שליט"א [הו"ד בספר 'אשיחה' ח"א עמ' שפא, עיי"ש שצידד כן]. וסמך לזה בתומים [סימן לד ס"ק יח], עיי"ש.

ופירש ב'משפט האבידה' [שם] דהוי דומיא דקדם התובע ושלח מנחה לדיין קודם שיזמין הנתבע לדין, שאין הדיין נפסל מדינא אלא רק ממידת חסידות, וכמבואר בטור ובשו"ע [חו"מ סימן ט סעיף ב]. וסיים ה'משפט האבידה' שבאופן שבתחילה לא רצה להשיב ולבסוף השיב רק ע"י כפיה, אפשר שאינו נפסל לדונו, עיי"ש.

89. הגרי"ש אלישיב זצ"ל [הנ"ל הערה 88] וספר 'בירור הלכה' [להגרמ"י זילבר זצ"ל, ח"ז, חו"מ סימן רנט, עמ' תלה], שכיון שמוחזיר מתורת 'השבת אבידה', [אף שאין זה אלא 'לפנים משורת הדין'], לא הוי כמתנה, ואינו נפסל לדונו.